

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

ГАЛИНА СЕРДЮК

**РОЗВИТОК
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
І ЛІТЕРАТУРИ ЛІЦЕЮ**

Методичні рекомендації

Київ-2024

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Галина СЕРДЮК

**РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ЛІЦЕЮ**

Методичні рекомендації

Київ-2024

УДК 37.011.3-051=161.2]005.336.2-047.37

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту професійної освіти НАПН України (від 30 серпня 2024 р., протокол №9)

Автор:

Сердюк Г. А., аспірантка Інституту професійної освіти НАПН України.

Рецензенти:

Герлянд Т. М., доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійної освіти НАПН України.

Ходацька О. М., доктор філософії, учитель української мови і літератури Гімназії-інтернату №13, м. Київ.

Сердюк Г. Розвиток дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури ліцею: методичні рекомендації / Г. А. Сердюк. К.: Інститут професійної освіти НАПН України, 2024. 102 с.
ISBN 978-966-502-659-4

У методичних рекомендаціях розкрито методику розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури в системі науково-методичної роботи ліцею, характеристику критеріїв, показників, рівнів розвитку досліджуваної компетентності та систему науково-методичних занять «Дослідницький простір філолога». Розроблені матеріали допоможуть структурувати науково-методичну роботу, організувати ефективний методичний супровід розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури ліцеїв, забезпечити активну дослідницьку діяльність у ліцеях відповідно до реалій воєнного часу та реформи старшої профільної школи.

Методичні рекомендації адресовано вчителям української мови і літератури ліцеїв, методистам, представникам адміністрації, студентам філологічних факультетів університетів, спеціалістам системи післядипломної педагогічної освіти, аспірантам, докторантам.

ISBN 978-966-502-659-4

УДК 37.011.3-051=161.2]005.336.2-047.37

©Інститут професійної освіти НАПН України, 2024
©Г. А. Сердюк

ЗМІСТ

Список умовних позначень	4
Вступ	5
Законодавчо-нормативні та теоретичні аспекти розвитку дослідницької компетентності вчителя-філолога	7
Реалізація методики розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури в системі науково-методичної роботи ліцею	11
Система науково-практичних занять «Дослідницький простір філолога»	34
Загальні рекомендації щодо розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури в науково-методичній системі ліцею	67
Висновки	72
Список використаних джерел	73
Додатки	77

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ДД – дослідницька діяльність

ДК – дослідницька компетентність

НДД – науково-дослідницька діяльність

НМР – науково-методична робота

УУМЛ/ВУМЛ – учитель/вчитель української мови і літератури

Вступ

Учитель української мови і літератури ліцею (далі – УУМЛ/ВУМЛ) виконує відповідальну роль формування в молоді національних цінностей та створення в ліцеї дослідно-орієнтованого середовища. Учителю-досліднику властиві світоглядні цінності, обумовлені інтересом до проведення досліджень у мовно-літературній галузі, володіння знаннями, що забезпечують здатність здійснювати науковий пошук, творче впровадження дослідницької діяльності (далі – ДД) у системі методичної роботи закладу та розуміння власного потенціалу й здібностей для організації і проведення дослідницької роботи. Дефініції «учитель української мови і літератури», «учитель-філолог», «учитель-словесник» об'єднані спільним основним значенням – фахівець із мовно-літературної галузі знань. Використовуємо ці поняття як синонімічні.

Проблеми розвитку дослідницької компетентності (далі – ДК) УУМЛ ліцею посилюються з реформуванням старшої профільної школи, що потребує викладача-дослідника філологічної галузі. Модель старшої школи вибудовується на засадах свободи вибору здобувачів освіти (збірне поняття, що об'єднує учнів, студентів, вихованців, загалом усіх, хто здобуває освіту). Водночас ліцей має стати сучасною науково-методичною платформою для вчителів-філологів, здатних здійснювати власний науковий пошук. Згодні з міркуваннями дослідниці М. Н. Вовк, яка зазначає, що «вчитель повинен мати високий рівень фахових компетентностей, бути спрямованим на дослідницьку діяльність, стати носієм мовної культури суспільства» (Вовк, 2020: 227). Аналізуючи концептуальні положення Нової української школи, усвідомлюємо, що в системі освіти відбувається утвердження нової парадигми – дослідницької. Ліцеї, відповідно до ідейного концепту НУШ, мають стати своєрідними «школами-магнітами», притягальна сила яких – у створенні простору свободи вибору, вільного розвитку здібностей та підготовки до усвідомленого професійного вибору. Тенденція активізації науково-дослідницької діяльності (далі – НДД) філологів сьогодні поєднується з таким актуальним аспектом розвитку філологічної освіти, як вивчення державної мови. В умовах війни мова є націєтворчою основою, важливим ресурсом для розвитку та зміцнення державності.

Отже, зростає відповідальність учителя-словесника, який забезпечує формування національного освітнього простору у воєнний час та створює середовище для інтелектуального, творчого розвитку здобувачів освіти. Інтеграція освіти і науки можлива, якщо науково-методичний супровід буде системний, змістовний, випереджувальний, багато-

гранний. Це потребує сучасних підходів до організації науково-методичної роботи (далі – НМР), оновлення форм педагогічної взаємодії, що пов'язано з проблемою подолання освітніх утрат. Успішність діяльності закладу забезпечують філологи, які, підвищуючи свою кваліфікацію, спиратимуться на систему науково-методичного супроводу в ліцеї.

Методичні рекомендації містять науково обґрунтовану методику розвитку ДК УУМЛ у системі НМР ліцею. Рекомендації мають таку структуру: вступ, чотири розділи, висновки, список рекомендованих джерел, додатки.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми розвитку ДК УУМЛ ліцею та доцільність методики, яку ми застосували.

У розділі «Законодавчо-нормативні та теоретичні аспекти розвитку дослідницької компетентності вчителя-філолога» проаналізовано нормативно-правову базу, що актуалізує безперервний професійний розвиток та підготовку вчителя-дослідника, указано провідних науковців, які вивчали проблему професійного розвитку ВУМЛ.

Розділ «Реалізація методики розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури в системі науково-методичної роботи ліцею» розкриває сутність досліджуваної компетентності, особливості її структурних компонентів, критеріїв, показників та рівнів розвитку.

Розділ «Система науково-практичних занять «Дослідницький простір філолога» призначено для практичного використання в науково-методичній роботі ліцею.

У розділі «Загальні рекомендації щодо розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури ліцею» визначено рекомендації для адміністрації, науково-методичного відділу, методистів ліцеїв, методичної ради, методичної комісії суспільно-гуманітарних дисциплін, УУМЛ, психологічної служби ліцеїв, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Висновки акцентують увагу на потребі розвивати ДК УУМЛ та наповнити новим змістом НМР з філологами. Додатки містять таблиці, діаграми, діагностичний, довідковий матеріал, що доречно використати в організації НМР з учителями-словесниками.

Законодавчо-нормативні та теоретичні аспекти розвитку дослідницької компетентності вчителя-філолога

Розбудова українського освітнього простору здійснюється на основі нормативно-правової бази, що актуалізує безперервний професійний розвиток та підготовку вчителя-дослідника. Зокрема, у Законі України «Про освіту» (№ 2145-VIII від 5 вересня 2017) до засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності віднесено науковий характер освіти, інтеграцію в міжнародний освітній та науковий простір. У ст. 21 ідеться про освіту наукового спрямування як «виду спеціалізованої освіти, який базується на дослідно-орієнтованому навчанні та спрямований на поглиблене вивчення профільних предметів» (Про освіту, 2017). У ст. 3 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (№ 463-IX від 16 січня 2020) зазначено, що система освіти функціонує з метою всебічного розвитку, навчання, виховання особистості, яка має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти впродовж життя (Про повну загальну середню освіту, 2020). Пріоритетність безперервного розвитку проголошено в Законі України «Про професійний розвиток працівників» (№ 4312-VI від 12 січня 2012). Державна політика, визначена Законом України «Про вищу освіту» (№ 1556-VII від 1 липня 2014), ґрунтується на принципах державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності, що свідчить про пріоритетну роль науково-дослідницької діяльності (Про вищу освіту, 2014).

Звертаючись до Концепції Нової української школи, визначаємо провідну ідею, що вмотивований учитель «має свободу творчості й розвивається професійно», «реалізує вміння вчитися впродовж життя» (2017). Згідно з Концепцією розвитку педагогічної освіти «педагогі-дослідники мають бути здатними до аналітичного осмислення стану та перспектив розвитку сфери освіти (відповідної спеціальності), створення й упровадження нового змісту освіти та новітніх методик (технологій) навчання (2018).

З 2019 р. набули чинності стандарти вищої освіти зі спеціальностей: 035 Філологія з галузі знань 03 Гуманітарні науки, 014 Середня освіта (Українська мова і література) з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка. У документах проголошено компетентнісну парадигму як фундаментальну основу професійної підготовки фахівців, які забезпечуватимуть вивчення мови і літератури. Схвалений 16 жовтня 2019 року Стандарт спеціалізованої освіти наукового спрямування має забезпечити розви-

ток дослідницької компетентності здобувачів освіти... відповідно до інтересів і профілю навчання (Стандарт спеціалізованої освіти наукового спрямування, 2019). Аналізуючи Професійний стандарт учителя (№ 2736-20 від 23 грудня 2020), у якому визначено перелік і опис загальних і професійних компетентностей, привернемо увагу до інноваційної компетентності як здатності педагога застосовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі (Професійний стандарт учителя, 2020).

Отже, на основі теоретичного аналізу законодавчо-нормативних документів та логічного їх узагальнення маємо підстави стверджувати, що державна освітня політика спрямована на підготовку компетентного фахівця, здатного до навчання впродовж життя. Водночас дослідницька парадигма освіти потребує нових підходів до професійного розвитку вчителя. Погоджуємось із висновками Л. В. Пасічник щодо необхідності розроблення новітньої концепції підготовки вчителя української мови та літератури, головним завданням якої має стати проголошене в концепції НУШ формування української ідентичності (Пасічник, 2019: 14). Водночас розвиток філологічної освіти обумовлюється євроінтеграційними прагненнями нашої держави та потребою впровадження інновацій в освіті, зрослими вимогами до професіоналізму педагогів філологічного фаху на ринку праці (Вовк, 2020: 228).

Погоджуємось із міркуваннями М. В. Іконнікової, що в українському педагогічному дискурсі більшість наукових розвідок присвячено різним аспектам підготовки вчителів-філологів (Іконнікова, 2017: 68). Ураховуючи методологеми компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців, акцентуємо увагу на формуванні у ВУМЛ компетентностей інтегративного характеру. Отже, маємо змогу розглянути багатогранність фаху філолога, багатоаспектність умінь, здатностей, якостей, широту пізнавальних інтересів та інтегративність знань. У цьому контексті актуальною є думка М. Н. Вовк, яка визначає в розвитку філологічної освіти тенденцію до активізації НДД майбутніх філологів. Набутий потенціал студента-дослідника «реалізується в активній професійній позиції майбутнього фахівця і виявляється в постійному саморозвитку на основі дослідницького пошуку, «занурення» в інновації викладання мови і літератури, спонуканні учнів до наукової роботи» (Вовк, 2020: 232).

Беремо до уваги науковий доробок вітчизняних учених, які досліджують університетську підготовку майбутніх учителів-словесників, професійний розвиток філологів, зокрема в системі післядипломної педагогічної освіти. У цьому контексті цінними є наукові розвідки

В. О. Коваль, яка вивчала теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх філологів (Коваль, 2013), науковий доробок Л. О. Базиль, яка обґрунтувала теоретичні і методичні засади розвитку літературознавчої компетентності майбутніх УУМЛ (Базиль, 2016). Фундаментальними щодо формування дослідницьких умінь майбутніх фахівців-філологів є дослідження О. І. Земки, О. М. Семеног (Семеног, & Земка, 2014). Компетентнісні засади підготовки ВУМЛ проаналізувала В. О. Коваль (Коваль, 2021). Науковий інтерес викликає дослідження Н. М. Любчак щодо особливостей формування ДК майбутніх учителів-філологів у процесі проєктної діяльності (Любчак, 2020). Практичну цінність мають розроблені науковцями моделі формування різних видів компетентностей майбутніх філологів.

Осмислення наукових досліджень проблеми розвитку професійної компетентності вчителів-словесників дає змогу виявити інноваційні підходи до організації НМР із фахівцями. Актуальними залишаються наукові розвідки В. В. Сидоренко, яка вивчала теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності ВУМЛ (Сидоренко, 2013), дослідження Л. В. Коваленко, яка ґрунтовно працювала над проблемою розвитку професійної компетентності ВУМЛ у системі післядипломної педагогічної освіти (Коваленко, 2017), напрацювання С. В. Сиваш щодо розвитку творчого потенціалу філологів у системі післядипломної освіти (Сиваш, 2020), дослідження Н. В. Тягло щодо підготовки вчителів до організації науково-дослідницької діяльності учнів (2020).

Нові виклики для філологічної освіти та професійної діяльності вчителів-словесників пов'язані з війною.

По-перше, це необхідність урахувувати безпекову ситуацію та формат навчання (очний, дистанційний, змішаний). Як слушно зазначає В. О. Радкевич, «важливо концентрувати зусилля учасників освітнього процесу на формуванні та розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців, здатних ефективно працювати в умовах воєнного часу» (Радкевич, 2024: 3).

По-друге, посилення відповідальності вчителя-словесника за формування повноцінної мовної особистості учня, світоглядних цінностей на засадах поваги до української мови, літератури, культури.

По-третє, необхідність віднайдення нових підходів до освітнього процесу, системи заходів, методичного інструментарію, що оптимізують вивчення мови і літератури, допомагають надолужити освітні втрати. Зазначимо, що над проблемою розробки методів і форм роботи на уроках української мови з метою подолання освітніх утрат працю-

вали Н. В. Бондаренко, Л. В. Галаєвська, Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, В. І. Новосьолова, Л. О. Попова, на уроках української літератури – О. А. Слижук, Т. О. Яценко (Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації, 2023). «Загалом інтеграція інноваційних методик і технологій у навчальний процес під час війни відкриває нові горизонти професійного становлення вчителів, спонукає не тільки ефективно реагувати на виклики, а й підготуватися до майбутніх змін в освітній сфері» (Kuznetsova, Serdiuk, Bazyl, Vyshnyk, & Sobko, 2024: 227).

У воєнний період виникає потреба створити нові формати для професійного розвитку вчителів, щоб набувати знання та не витратити багато часу й ресурсів. Війна не тільки увиразнює виклики, що вимагають гнучкості. Зростає усвідомлення важливості інновацій у педагогічних підходах для забезпечення безперервної якісної освіти в галузі філології. Інтеграція інновацій, які довели свою ефективність в екстремальних умовах, відкриває перспективи для професійного розвитку фахівців у закладах, що забезпечують здобуття профільної загальної середньої освіти. Отже, зважаючи на викладене, маємо підстави стверджувати, що в сучасних цивілізаційних умовах набуває особливої актуальності методична підтримка філологів у системі НМР ліцею.

Реалізація методики розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури в системі науково-методичної роботи ліцею

Призначення НМР ліцею – забезпечити високий рівень професійного розвитку педагогічних працівників, оптимізувати комунікацію між структурними підрозділами ліцею (навчальний відділ, виховний, соціально-психологічний, науково-методичний, адміністративний тощо), предметними кафедрами та між усіма учасниками освітнього процесу. Головне завдання – реалізація освітньої стратегії закладу, виконання освітньої програми ліцею та надання якісних освітніх послуг. НМР здійснюється через педагогічну раду, методичну раду, методичні комісії, предметну кафедру, творчі, проблемні, проєктні, дослідницькі групи та індивідуальний супровід професійного розвитку вчителів-філологів.

НМР в ліцеї має ґрунтуватися на принципі інтегративності. Ідеться про співпрацю із закладами післядипломної педагогічної освіти, центрами професійного розвитку, освітніми закладами регіону, творчими, мистецькими, громадськими організаціями тощо. Партнерська взаємодія розширює коло професійних інтересів філолога. Важливо сформувані нормативно-правову базу ліцею (Положення про методичну раду, Положення про методичні комісії, Положення про академічну доброчесність, Положення про Ліцейну академію наук «Веді», Положення про проєктну діяльність), що уможливить визначення змісту роботи з УУМЛ у системі НМР закладу. Зразки відповідних документів наведено в Додатку А. Завдання формування ДК здобувачів освіти та розвиток ДК учителів буде одним із пріоритетних у системі НМР ліцею.

Визначаючи зміст НМР, беремо до уваги, що ВУМЛ ліцею – це «фахівець із мовно-літературної галузі знань, який має фундаментальну теоретичну підготовку з фахових дисциплін, володіє ключовими професійними та спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями, сучасною методикою викладання та технологіями навчання, забезпечує якість вивчення української мови та літератури, розв’язує навчально-виховні, інноваційно-методичні, дослідницькі проблеми та створює соціокультурне середовище в ліцеї» (Сердюк, 2023: 31).

Важливо розуміти, що ВУМЛ має можливість професійного вдосконалення через кожну з ланок організаційної структури НМР (представлено на рис.1).

Рис. 1. Структура науково-методичної роботи ліцею *(розроблено автором)*

Авторське розуміння ключового поняття допоможе прогнозувати науково-методичний вплив на розвиток ДК, що має відповідні структурні компоненти.

Отже, ДК учителя-словесника – це «інтегративно-професійна власність особистості, що синтезує особистісно-рефлексивні якості, сприятливі для реалізації вчителя-філолога в дослідницькій діяльності; систему цінностей та мотивацію здійснювати науковий пошук у галузі філології; знання, уміння, навички, що забезпечують ефективну дослідницьку діяльність; готовність до саморозвитку на основі усвідомлення значущості досліджень у мовно-літературній галузі знань; успішний досвід наукового дослідження; здатність вирішувати науково-методичні проблеми та реалізовувати інтеграцію освіти і науки у вивченні мови та літератури» (Сердюк, 2023: 31). Як зазначають Л. О. Базиль, В. Ф. Орлов, успішній професійній діяльності сприяють уміння самостійно здобувати знання, критично їх переосмислювати і творчо використовувати для виконання фахових завдань (Базиль, & Орлов, 2018).

Виділяємо *мотиваційно-ціннісний, когнітивний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний* компоненти ДК. *Мотиваційно-ціннісний компонент* ґрунтується на духовних, моральних, естетичних цінностях учителя-словесника, на усвідомленні цінності ДД, особистісній значущості проведення педагогічних досліджень, внутрішній мотивації розвивати власну ДК. *Когнітивний компонент* пов'язаний із методичною грамотністю ВУМЛ, знанням сегментом, обізнаністю щодо системи наукових принципів, форм і способів організації ДД. *Креативно-діяльнісний компонент* – це здатність до творчого впровадження НДД у системі НМР ліцею, зокрема застосування форм, методик, засобів ДД учителів, активне використання дослідницьких технологій на практиці. *Рефлексивно-оцінювальний компонент* передбачає здатність ВУМЛ до самооцінки, самопізнання, саморозвитку, самовдосконалення. Ідеться про особистісно-професійні якості вчителя-дослідника, що характеризують прагнення ВУМЛ до професійного розвитку загалом та ДК зокрема.

Характерні особливості кожного компонента представлено на рис.2.

Структурні компоненти дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури ліцею

Рис.2. Компоненти дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури ліцею (розроблено автором)

Для оцінки розвитку ДК як інтегративного утворення важливо орієнтуватися на відповідні критерії (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний), показники розвиненості кожного компонента та рівні: інноваційно-креативний, дослідницько-системний, ситуативний, інертний. Для організації НМР з учителями-словесниками пропонуємо використати розроблений критеріально-діагностувальний комплекс, що містить:

- 1) опис суті і структури кожного компонента ДК УУМЛ ліцею;
- 2) критерії, відповідно до яких оцінюється динаміка розвитку кожного компонента ДК;
- 3) показники кожного критерію, що дає змогу характеризувати рівні розвитку ДК;
- 4) інструментарій діагностування розвитку компонентів ДК УУМЛ.

Системне використання діагностичного інструментарію уможливає виявлення динаміки розвитку досліджуваного утворення та корегування НМР. При цьому показники критеріїв слугують орієнтирами для комплексного оцінювання відповідного компонента.

Таблиця 1

Критеріально-діагностувальний комплекс визначення рівнів розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури (розроблено автором)

Змістові компоненти			Показники критеріїв	Методики і методи діагностування
Мотиваційно-ціннісний компонент	- особистісна значущість науково-педагогічних досліджень у професійній діяльності філолога; - ціннісне ставлення до здійснення власного педагогічного дослідження; - світоглядні цінності щодо досліджень у мовно-літературній галузі знань; розуміння значущості ДД для підвищення якості освіти; - внутрішня мотивація щодо проведення ДД; - аксіологічна спрямованість наукового пізнання української мови і літератури.	Мотиваційний критерій	- наявність ціннісних установок щодо розвитку власної ДК; - індивідуально-особистісна значущість ДД для професійного становлення ВУМЛ; - наявність мотивів, інтересів щодо розвитку дослідницьких навичок і вмінь; - сформованість потреби в розвитку власної ДК.	- анкетування учасників (авторська анкета); «Карта самооцінювання вчителя української мови і літератури» (мотиваційно-ціннісний блок); - методика вимірювання потреби (мотиву) в досягненнях (Ю. Орлов); - шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема; - карта інтересів.

Когнітивний компонент	- система методологічних знань щодо логіки, структури, методів і функцій ДД, структури, етапів, методів педагогічного дослідження; - розуміння базових технологій, форм, методів, прийомів і засобів організації дослідно-орієнтованого вивчення рідної мови і літератури; - обізнаність із технологіями пошуку інформації, правилами складання бібліографічного опису; - поінформованість щодо способів представлення результатів власного дослідження; - здатність мислити із застосуванням аналізу, синтезу, абстрагування, наукового прогнозування.	Когнітивний критерій	- обізнаність із дослідницькими технологіями викладання УМЛ; - знання методології наукових досліджень; - розуміння особливостей організації навчально-дослідницької, науково-дослідницької роботи в ліцеї, методична грамотність УУМЛ.	«Карта самооцінювання вчителя» (когнітивний блок); - педагогічні спостереження під час проведення циклу занять для ВУМЛ; - контрольні тести на визначення рівня обізнаності з ключовими поняттями; - тестові завдання до кожного із занять циклу «Дослідницький простір філолога».
Креативно-діяльнісний компонент	- наявність дослідницьких умінь і навичок проводити власні педагогічні дослідження; - активне використання дослідницьких технологій у викладанні; - здатність організовувати навчально-дослідницьку роботу в ліцеї; - досвід успішної ДД у системі методичної роботи ліцею; - творче застосування знань мовно-літературної галузі в організації ДД.	Діяльнісний критерій	- активна діяльність щодо залучення здобувачів освіти до мовно-літературних конкурсів, олімпіад, МАН, проєктної діяльності тощо; - здатність розвивати власну ДК (участь у науково-методичних заходах, фахових конкурсах тощо); - здатність творчого впровадження НДД у системі НМР ліцею; - активне застосування дослідно-орієнтованого підходу у викладанні української мови і літератури.	«Карта самооцінювання вчителя української мови і літератури» (креативно-діяльнісний блок); - методика оцінки рівня творчого потенціалу особистості А.В. Барташева; «Опитуальник професійного самоздійснення»; - педагогічні спостереження під час науково-методичних занять; - моніторинг освітньої діяльності (аналіз документації, вивчення продуктів діяльності ВУМЛ, передового педагогічного досвіду, особливостей організації освітнього процесу на уроках мови та літератури).

Рефлексивно-оцінювальний компонент	• здатність до самопізнання, самооцінки, самоаналізу, саморозвитку, самовдосконалення, самоконтролю, саморегуляції як основи для успішного професійного становлення в освітньо-му середовищі ліцею; • розуміння самоєфективності та власного потенціалу й здібностей для організації та проведення ДД; • розуміння можливостей для розвитку ДК у системі НМР ліцею; готовність працювати над собою.	Рефлексивний критерій	• володіння практичними навичками самопізнання, самооцінки, самоаналізу, самоконтролю; • уміння оцінювати чинники, що стимулюють професійний розвиток УУМЛ; • уміння вибудовувати власну траєкторію професійного розвитку в системі НМР ліцею.	• «Карта самооцінювання вчителя української мови і літератури» (рефлексивно-оцінювальний блок); • анкета «Чинники-перешкоди» (з'ясування чинників, що стимулюють професійний розвиток УУМЛ, та визначення чинників, що цьому перешкоджають); • «Методика визначення рівня рефлексивності» А.В. Карпова, В.В. Пономарьової.
---	---	------------------------------	--	--

Важливо, щоб науково-методичний супровід професійного вдосконалення ВУМЛ задовольняв потреби цілісного розвитку ДК учителів-словесників. Визначаємо *інноваційно-креативний, дослідницько-системний, ситуативний та інертний* рівні розвитку ДК. Схарактеризуємо основні ознаки, властиві кожному з цих рівнів розвитку досліджуваної компетентності.

Інноваційно-креативний рівень властивий філологам із розвиненим творчим потенціалом, що уможливорює успішність ДД. Пріоритетною цінністю для вчителів із таким рівнем розвитку ДК є власна НДД. Таким педагогам притаманні системні знання з методології наукових досліджень. УУМЛ успішно проводять власні дослідження та використовують творчий підхід у застосуванні дослідницької технології. На високому рівні володіють дослідницьким інструментарієм під час навчальних занять, творчо організовують НДД здобувачів освіти. Продукують у ліцеї ідеї щодо впровадження ДД, що має творчо-пошуковий характер. Досконало володіють навичками самопізнання, самооцінки, самоаналізу, самоконтролю. Здатні творчо використовувати позитивні чинники в професійній діяльності. Переважно самостійно вибудовують траєкторію свого професійного розвитку. Мають високий рівень відповідальності. Діють гнучко, креативно. Здатні мобільно

реагувати на безпекову ситуацію, оптимізувати вивчення української мови і літератури, інтегрувати навчальний матеріал, застосувати механізми подолання освітніх утрат. Завжди відкриті до творчої співпраці в науковому просторі.

Педагоги з *дослідницько-системним рівнем* усвідомлюють сутність ДК та працюють над її розвитком. Володіють системними знаннями з методології наукових досліджень, розуміють специфіку організації ДД. Можуть проводити власні дослідження, консультуючись за потреби у фахівців. В освітньому процесі використовують дослідницьку технологію. Мають уявлення про систему ДД у ліцеї та водночас потребують науково-методичного супроводу для її ефективної організації. Володіють методами наукового дослідження. Організують різні види ДД зі здобувачами освіти, беруть участь в ініційованих ліцеєм науково-методичних заходах. Діють у системі, організовано. Можуть написати тези та презентувати свої дослідження. Використовують дослідно-орієнтований підхід у викладанні. Здатні здійснювати самоаналіз та врахувати чинники, які впливають на професійний розвиток. Мають сформовану потребу в науково-методичній підтримці. Професійну діяльність вибудовують відповідно до індивідуального плану та за допомогою методистів ліцею. Можуть визначити перспективи власного професійного розвитку, урахувавши реалії воєнного часу. Швидко адаптуються до безпекової ситуації, узгоджують дії з колегами, коригують навчальний план відповідно до завдання надолужити освітні втрати.

Учителі із *ситуативним рівнем* частково пов'язують свій професійний розвиток із ДК. Мають недостатньо сформоване ставлення до НДД як до цінності. Часто воно залежить від ситуації успіху чи невдачі. Домінують зовнішні мотиви-стимули для розвитку ДД. Знання методології наукових досліджень, особливостей ДД та сутності ДК недостатні. УУМЛ можуть проводити нескладні дослідження, але потребують постійного науково-методичного супроводу. Мають уявлення про дослідницьку технологію викладання, але знання застосовують епізодично. Можуть підготувати до олімпіад, конкурсів, але діють несистемно. Проблеми з організацією НДД здобувачів освіти пов'язані з браком відповідних знань у вчителів. Потенційно готові змінити стиль викладання. Інтереси до розвитку власної ДК несистемні. Здатні частково проаналізувати чинники впливу на свою професійну діяльність. Щоб вибудувати траєкторію професійного розвитку, звертаються за допомогою до фахівців. У безпекових ситуаціях, що потребують

гнучкості реагування, діють відповідно до розробленого алгоритму та покладаються на більш досвідчених колег.

Учителі-філологи з **інертним рівнем** не вважають за потрібне розвивати власну ДК. НДД не є для них цінністю і ніяк не пов'язана з професійним становленням. Знання методології наукових досліджень фрагментарні. Через брак необхідних знань філологи не можуть проводити власні наукові дослідження. Не використовують дослідницькі технології в освітній діяльності. Не долучаються до підготовки учнів до олімпіад, конкурсів, проєктів, конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт у рамках МАН. Уникають ДД. Не мають інтересів до освоєння дослідницької технології. Діяльність щодо свого професійного розвитку нецілеспрямована, імпульсивна. Мають слабо розвинені рефлексивні вміння. Не схильні здійснювати самооцінку чинників, що позитивно чи негативно впливають на професійний розвиток. За умов воєнного часу їм важко мобільно реагувати на зміни, здійснювати заходи щодо оптимізації освітнього процесу. Демонструють внутрішній дискомфорт під час зміни безпекової ситуації.

Пропонуємо візуалізувати уявлення про взаємозв'язок між компонентами, критеріями, показниками, рівнями розвитку ДД (рис. 3).

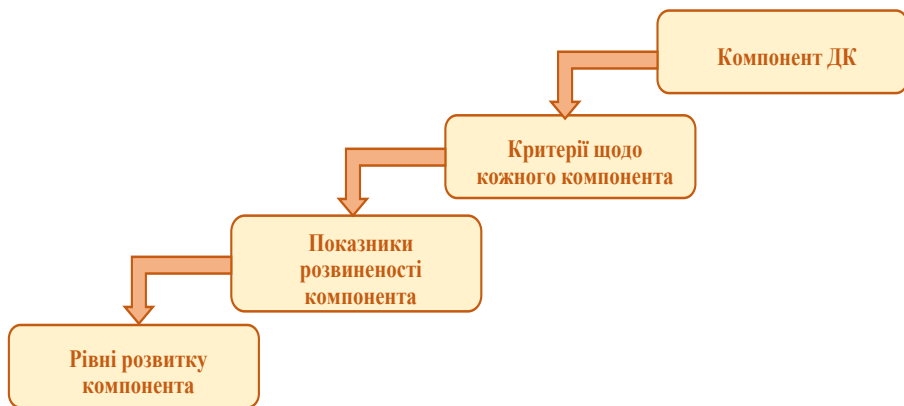

Рис.3 Схема логічних взаємозв'язків (розроблено автором)

Для структуризації НМР, що забезпечує вплив на розвиток кожного компонента ДК відповідно до завдань досягти високого рівня розвитку, розглянемо рис.4.

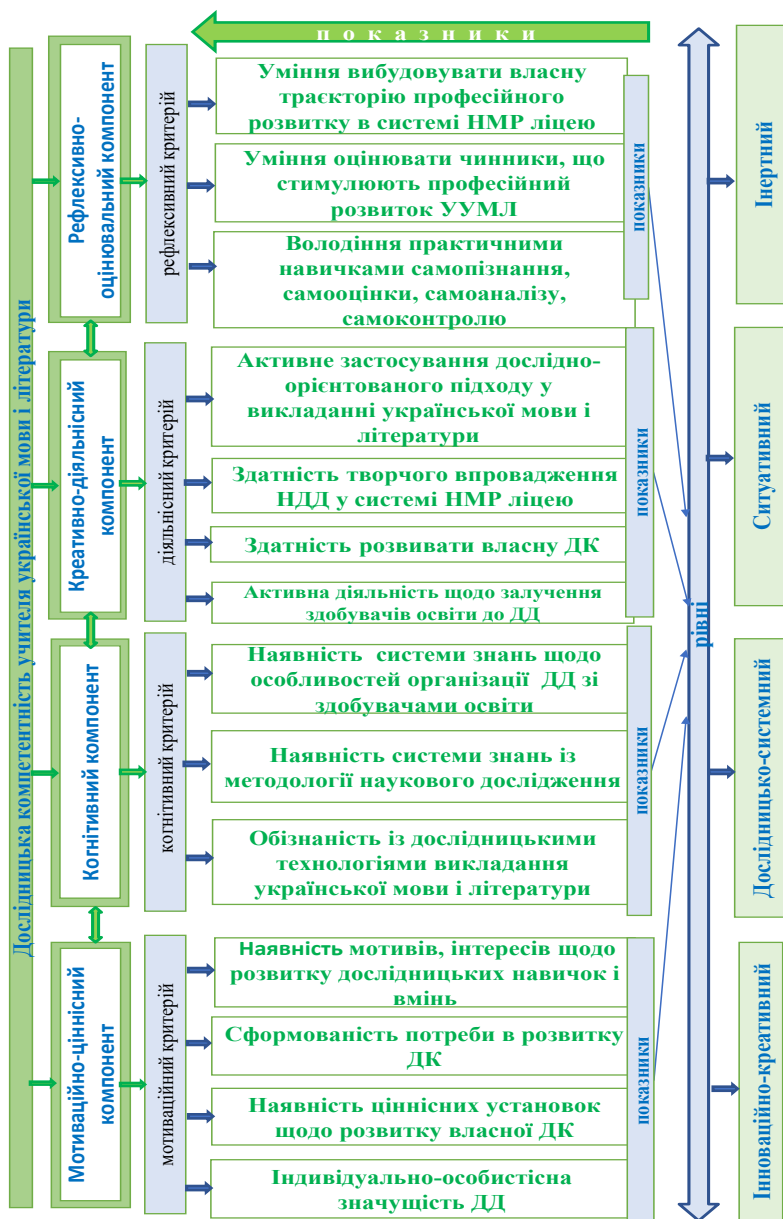

Рис.4. Взаємозв'язок компонентів, критеріїв, показників, рівнів розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури ліцею (розроблено автором)

Для розвитку ДК УУМЛ пропонуємо використовувати розроблену нами методику, що реалізується поетапно. Кожний етап характеризується метою, завданнями, методичним інструментарієм, змістовим наповненням.

Визначаємо **мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний** етапи реалізації методики. Досліджувана компетентність має динамічний характер. З одного боку, тримаємо в полі наукового пошуку мотиваційно-цільові, змістові, діяльнісні, оцінювальні вектори роботи з фахівцями. З іншого боку, бачимо доцільним спиратись на структуру ДК (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, креативно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний компоненти) та організовувати НМР відповідно до потреби цілісного розвитку. Таким чином, кожен фахівець проходить шлях від формування чітких мотиваційних пріоритетів щодо важливості ДД та організації освітньої діяльності на засадах дослідно-орієнтованого навчання до набуття навичок проводити власну ДД, організовувати НДД учнів, до вмінь аналізувати результати ДД та вибудовувати подальші перспективи свого професійного розвитку, зокрема в царині науки.

Методику розвитку ДК розроблено з урахуванням потреби професійного самовдосконалення ВУМЛ ліцею. Змістове наповнення поняття «методика» складають методи, форми, засоби навчання вчителів-філологів, способи здійснення, алгоритм організації ДД фахівців. Це система, що поєднує **цілі** НМР у ліцеї, **завдання**, що визначають перспективи фахового розвитку вчителів-словесників, **підходи та принципи**, на яких ґрунтується розвиток ДК, науково та методично обґрунтоване наповнення роботи, що реалізується через організаційні **форми та засоби** розвитку ДК у вчителів-філологів, **оцінювання якості** НМР з можливістю коригувати її за потреби.

Одна з пріоритетних педагогічних умов, забезпечення якої сприяє розвитку ДК вчителя-словесника ліцею, – це *формування ціннісного ставлення та позитивної внутрішньої мотивації ВУМЛ до здійснення ДД*. Тому мета *мотиваційного етапу* полягає у формуванні ціннісного ставлення до власної ДД, усвідомлення важливості розвивати ДК для професійного саморозвитку ВУМЛ, актуалізації мотивів, інтересів щодо розвитку дослідницьких навичок і вмінь, розуміння значення досліджуваної компетентності для забезпечення дослідно-орієнтованого вивчення української мови і літератури.

НМР із розвитку мотивації філолога комплексно представлено на рис. 5.

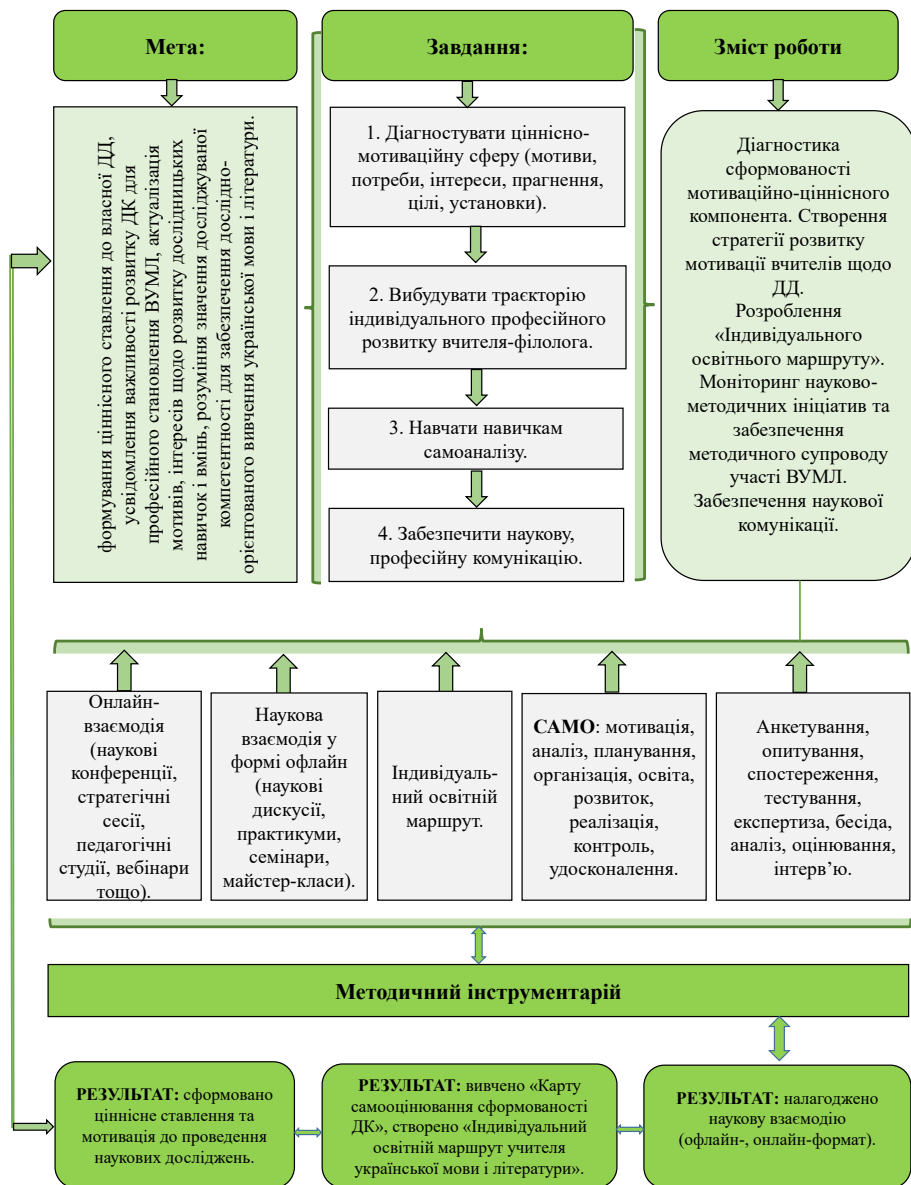

Рис.5. Мотиваційний етап реалізації методики розвитку дослідницької компетентності вчителя-філолога ліцею (розроблено автором)

Додатковим засобом, що допоможе здійснити діагностику та простежити динаміку розвитку, є авторська «Карта самооцінювання сформованості дослідницької компетентності», що містить 4 змістові блоки, кожен із яких має ключові характеристики (Додаток Б). Кожну ознаку можна оцінити від 1 до 9 балів. Максимальна кількість становить 63. Рівень розвитку залежить від кількості набраних балів: 51-63 бали – інноваційно-креативний рівень (від 80 до 100% набраних балів від загальної кількості); 38-49 – дослідницько-системний (від 60 до 79%); 28-37 – ситуативний (від 45 до 59%); 27 і менше балів – інертний (менше 44%). Тож для оцінки рівня розвитку мотиваційно-ціннісного компонента можна використати перший блок. Рекомендуємо застосувати методику вимірювання впливу мотивації досягнення на ефективність діяльності, розроблену Ю. М. Орловим (Метельська, 2019), методику «Шкала самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема (Кокун, 2014: 35-39), представлені в Додатках В, Г.

Привертаємо увагу до необхідності реалізувати в ліцеї стратегію розвитку мотивації вчителів, що складається із системи заохочень: від матеріального (премії, відзнаки) та професійного (атестація: підвищення кваліфікаційної категорії, педагогічні звання) до інтелектуально-пізнавального (стажування, освітні подорожі, навчальні екскурсії, інтелектуальні літні школи для педагогів, відвідування театрів, виставок, концертів, музеїв, спортивно-оздоровлювальні заходи тощо). Широку класифікацію методико-педагогічних заходів щодо стимулювання вчителів представлено в науковому доробку Л. В. Коваленко (Коваленко, 2017: 57).

Для розуміння цінності ДД та відповідно підвищення якості навчання української мови і літератури, актуалізації потреби в розвитку власних дослідницьких умінь і навичок важливо налагодити в ліцеї ефективну професійну, наукову взаємодію з колегами. Ідеться про офлайн-співпрацю (зустрічі, бесіди, наукові дискусії, лекторії, практикуми, семінари, тренінги, майстер-класи) та онлайн-взаємодію (наукові конференції, стратегічні сесії, педагогічні студії, вебінари тощо). Науково-методичний відділ забезпечує системність такої роботи, а також сприяє розповсюдженню наукових знань через тиражування інформації (тези, статті в педагогічних, філологічних наукових виданнях). Важливо скласти план розвитку кадрового потенціалу закладу, зокрема ВУМЛ.

Завдання розвитку ДК вчителя-філолога розглядаємо в контексті

розробки його індивідуальної освітньої траєкторії.

Для планування розвитку ДК учителів-словесників пропонуємо форму «Індивідуального освітнього маршруту». На цьому етапі науково-методичний підрозділ ліцею забезпечує допомогу в проєктуванні розвитку ДК, консультування з проблем організації та проведення власного дослідження й супровід відповідно до індивідуального освітнього маршруту (таблиця 2).

Таблиця 2

Індивідуальний освітній маршрут УУМЛ (розроблено автором)

ППП				Науково-методична проблема, над якою працює ВУМЛ:			
Ознайомлення з нормативно-правовою документацією ліцею							
Положення про МР		Положення про МК		Положення про академічну доброчесність ліцею		Положення про Ліцейну академію наук «Вєді»	
+	-	+	-	+	-	+	-
Освітні заходи розвитку дослідницької компетентності ВУМЛ							
Формальна освіта		Неформальна освіта			Інформальна освіта		
Безперервний професійний розвиток УУМЛ							
Оцінка здатності до інновацій (від 1 до 5 б.)				Оцінка здатності до навчання впродовж життя (від 1 до 5 б.)		Оцінка здатності здійснювати моніторинг професійної діяльності	
Напрями діяльності ВУМЛ							
Самоосвіта (зміст діяльності)				Діяльність у межах кафедри вчителів УМЛ (зміст діяльності)		Участь у науково-методичній роботі ліцею (зміст діяльності)	

Очікувані результати:					Форми презентації досягнень УУМЛ:									
Оцінка якості самоосвітньої діяльності (від 1 до 5 б.)					Оцінка активності в роботі кафедри ВУМЛ (від 1 до 5 б.)					Оцінка активності в науково-методичній роботі (від 1 до 5 б.)				
Наукова комунікація														
Участь у заходах регіонального рівня (конференції, семінари, круглі столи, вебінари тощо)					Участь у заходах міжнародного, всеукраїнського рівнів (науково-практичні конференції тощо)					Публікаційна активність (публікація тез, статей у фахових виданнях)				
Дослідницька діяльність ВУМЛ														
Фахові конкурси («Учитель року» тощо). Олімпіади. Мовно-літературні конкурси					Проектна робота на уроках української мови і літератури, міждисциплінарні інтегровані проекти.					Науково-дослідницька робота (Ліцейна академія наук «Веді», МАН)				
Оцінка результативності участі у фахових конкурсах, виступів здобувачів освіти на III-IV етапах олімпіад, у мовно-літературних конкурсах (від 1 до 5 б.)					Оцінка ефективності та результативності проектної діяльності (від 1 до 5 б.)					Оцінка успішності здобувачів освіти на I-III етапах конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт МАН (від 1 до 5 б.)				
Перспективи розвитку ДК УУМЛ														

На *когнітивному етапі* реалізації методики важливо систематизувати знання, що сприятимуть власній ДД та організації успішної ДД здобувачів освіти ліцею. Етап співвідносимо з розвитком когнітивного компонента. Перелік відповідних ознак сформованості подано в «Карті самооцінювання сформованості дослідницької компетентності», над якою ВУМЛ працюють на початку навчального року/семестру та наприкінці року/семестру.

Візуалізовану структуру когнітивного етапу представлено на рис.6.

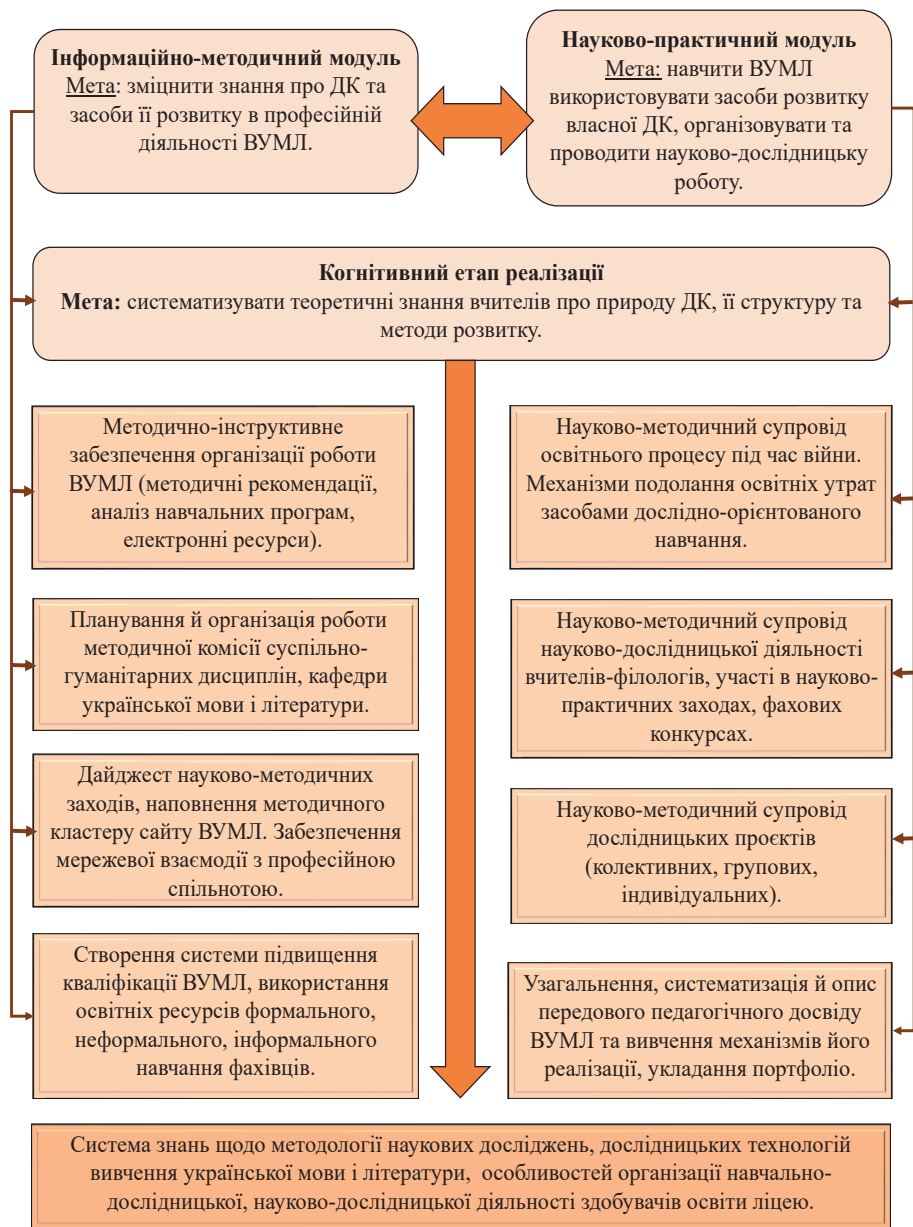

Рис.6. Когнітивний етап реалізації методики розвитку дослідницької компетентності ВУМЛ ліцею *(розроблено автором)*

Когнітивний етап методики складається з інформаційно-методичного та науково-практичного модулів. Завдання інформаційно-методичного модуля пропонуємо виконувати в системі, презентованій на рис.7.

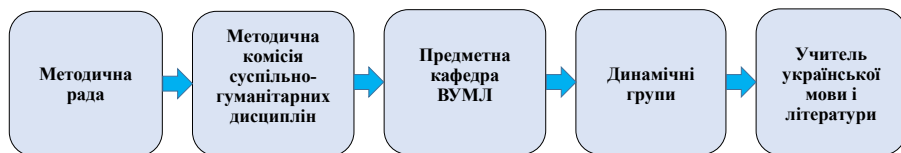

Рис. 7. Система науково-методичного інформування в ліцееї
(розроблено автором)

Науково-практичний модуль має прикладний характер та реалізується через забезпечення системного методичного супроводу заходів, важливих для розвитку ДК ВУМЛ. Зміст модулів представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Тематика занять інформаційно-методичного та науково-практичного модулів (розроблено автором)

Тематика занять інформаційно-методичного модуля	Тематика занять науково-практичного модуля
Аналіз змісту програми «Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи. Рівень стандарту» та технології її реалізації на засадах дослідно-орієнтованого підходу. Заходи щодо безпеки всіх учасників освітнього процесу у воєнний час. Інформування про особливості організації вивчення української мови і літератури в умовах війни та механізм подолання освітніх втрат. Наука – учителю. Новації щодо впровадження наукової освіти в ліцееї. Методична допомога з питань теорії і практики впровадження дослідно-орієнтованого навчання української мови і літератури. Аналіз та узагальнення кращих педагогічних практик викладання української мови і літератури на засадах дослідницького підходу. Планування й організація гнучкої системи підвищення кваліфікації ВУМЛ з проблеми дослідно-орієнтованого навчання української мови і літератури. Щотижневі дайджести. Інформування про обласні, всеукраїнські, міжнародні заходи щодо проблеми навчання і виховання на засадах дослідно-орієнтованого підходу. Забезпечення змістового наповнення сайту кафедри учителів української мови і літератури/сайтів учителів-словесників.	Практика використання дослідницьких завдань на уроках української мови і літератури як засіб підвищення результативності педагогічної діяльності вчителя-філолога. Творче застосування дослідницької технології навчання в освітньому процесі. Проектна діяльність у професійній діяльності вчителя-словесника. Удосконалення методики викладання української мови і літератури: практичний аспект. Організація обміну досвідом (вебінари, майстер-класи, семінари, відкриті уроки тощо). Поетапний методичний супровід розвитку ДК та розробка індивідуальної програми саморозвитку вчителя-словесника. Марафон відкритих уроків: навчання як дослідження. Ресурси самоосвіти: практичний аспект. Міжпредметна інтеграція як джерело розвитку ДК філолога. Публікаційна активність. Системна робота на засадах академічної доброчесності. Формування ДК здобувачів освіти. Система заходів з учнями (Всеукраїнська учнівська олімпіада з української мови і літератури, мовно-літературні конкурси, «Мовний марафон», інтелектуальні онлайн-змагання, науково-дослідницька, проектна, творча діяльність).

Система заходів із розвитку когнітивного компонента уможливорює зміцнення знань із методології, структури, етапів науково-педагогічного дослідження, технологій, форм, методів, прийомів і засобів, необхідних для організації дослідно-орієнтованого навчання та ДД здобувачів освіти. Використання тестового контролю дає можливість простежити зміни в розвитку відповідного компонента ДК.

Зазначимо, що *забезпечення своєчасного й дієвого науково-методичного супроводу з організації дослідницької діяльності здобувачів загальної середньої освіти* – друга педагогічна умова розвитку ДК учителя-філолога. Реалізація цієї умови передбачає активізацію науково-методичного впливу на розвиток *креативно-діяльнісного компонента* ДК. Розглянемо особливості реалізації *діяльнісного етапу* методики розвитку ДК учителя-філолога. Показники розвиненості ДК пов'язані з ДД учителя-філолога. У межах дослідження систематизовано такі види ДД ВУМЛ: 1) пошукова, навчально-дослідницька, науково-дослідницька, проєктна діяльність; 2) використання дослідно-орієнтованого підходу в навчанні української мови і літератури; 3) участь у науково-методичних заходах, організованих у ліцеї, місті, регіоні тощо. Беремо також до уваги підготовку здобувачів освіти до олімпіад, конкурсів. Така діяльність здійснюється з використанням дослідницьких технологій.

Розглянемо напрями фахової діяльності ВУМЛ, що містять елементи ДД.

Таблиця 4

Напрями фахової діяльності ВУМЛ ліцею (розроблено автором)

№ п/п	Зміст роботи
1.	Підготовка учнів до районного, обласного етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури.
2.	Підготовка учнів до участі в мовно-літературних конкурсах регіонального чи всеукраїнського рівнів.
3.	Керівництво науково-дослідницькими роботами учнів-членів МАН.
4.	Організація роботи наукового гуртка з української мови чи української літератури.
5.	Організація і проведення науково тижня (мовно-літературна галузь знань).
6.	Організація дослідно-орієнтованого вивчення української мови і літератури, зокрема уроків з елементами дослідницьких завдань.

7.	Тренінги, вебквести, майстер-класи тощо із застосуванням дослідницької технології.
8.	Проектна діяльність із застосуванням дослідницької технології.
9.	Участь у конкурсі «Учитель року» (номінація «Українська мова і література»).
10.	Підготовка методичної розробки, методичних рекомендацій, циклу уроків української мови/літератури з використанням дослідницьких завдань.
11.	Підготовка й публікація статей, тез за результатами проведених досліджень (у фахових педагогічних, методичних, наукових виданнях).
12.	Участь із виступами на семінарах, всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях із проблематики здійснюваного наукового дослідження.
13.	Портфоліо з методичними матеріалами та розробками з теми дослідження.
14.	Робота над авторським курсом з вивчення предметів мовно-літературної галузі знань.

Для аналізу розвиненості *креативно-діяльнісного компонента* доцільно використати «Карту самооцінювання вчителя української мови і літератури» (креативно-діяльнісний блок). Оцінюємо здатності вчителя досліджувати, аналізувати, систематизувати, уточнювати, визначати, описувати наукові факти та впроваджувати результати наукових досліджень із мовно-літературної галузі знань в освітній процес тощо. Поєднання результатів самодіагностування з результатами оцінювання рівня творчого потенціалу особистості за методикою А. В. Барташева (Торба, Н. Г., 2021: 74) та «Опитувальником професійного самоздійснення» (Кокун, 2014: 35-39) не тільки дає змогу оцінити рівень розвиненості ДК, але може слугувати мотиватором для вдосконалення дослідницьких умінь і навичок ВУМЛ та коригування науково-методичного супроводу філологів. Зразки відповідних методик представлено в Додатках Д, Е.

Діяльнісний етап реалізації методики розвитку ДК УУМЛ складає система науково-практичних занять «Дослідницький простір філолога». На цьому етапі ми врахували напрями фахової діяльності, які викликають найбільші труднощі в організації та проведенні, оскільки потребують розвиненості ДК учителя-словесника. Було розроблено

тематику та визначено стратегію циклу занять, мету, завдання, науково-методичне забезпечення, технології реалізації, методи; презентовано структуру заняття, очікувані результати. Детальний аналіз циклу та зразки занять запропоновано в наступному розділі методичних рекомендацій.

Акцентуємо увагу на особливостях реалізації *рефлексивного* етапу реалізації методики. Зазначимо, що *рефлексивно-оцінювальний* компонент ДК дає можливість оцінити навички самопізнання, уміння здійснювати самооцінку ДД, проводити її самоаналіз, контролювати саморозвиток. Тому важливо навчитися оцінювати чинники, які стимулюють професійний розвиток, і перешкоди, що його гальмують. Ідеться також і про вміння проєктувати індивідуальну професійну траєкторію, особливо у воєнний час, що потребує гнучкості, мобільності, готовності «ламати стереотипи», оптимізувати освітній процес, застосовувати дослідницькі технології й інтегрувати предмети мовно-літературної галузі знань. Розвиненість рефлексивно-оцінювального компонента рекомендуємо вивчати за допомогою «Карти самооцінювання вчителя української мови і літератури» (рефлексивно-оцінювальний блок), анкети «Чинники-перешкоди» (Додаток Ж) – на з'ясування чинників, що стимулюють і перешкоджають навчанню, розвитку та саморозвитку вчителів, «Методики визначення рівня рефлексивності» А.В. Карпова, В.В. Пономарьової (Додаток З). Доречно врахувати якісний аналіз окремих запитань «Опитувальника самоздійснення» (1, 10, 11, 12, 22), що характеризують уміння проєктувати свій професійний розвиток (Кокун, 2014: 35-39).

Описуючи ВУМЛ, візьмемо до уваги сукупність характерологічних рис, притаманних учителю-досліднику. Можемо порівняти результати опитування студентів – майбутніх філологів (Львівський національний університет імені І.Я. Франка, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, Національний університет “Києво-Могилянська академія”, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, Український державний університет імені М.П. Драгоманова) та здобувачів освіти 10-11-х класів, що представляють ліцеї Закарпатської, Київської, Львівської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Чернігівської областей (таблиця 5).

Таблиця 5

Характеристики вчителя-дослідника*(за результатами анкетування студентів-філологів та учнів 10-11-х класів ліцеїв)*

	Відповіді студентів	%	Відповіді учнів	%
досконале знання предметів мовно-літературного циклу	64	63	335	71
високий рівень володіння методикою викладання	48	47	170	36
захопленість своїм фахом, любов до професії	58	57	238	50
сформовані дослідницькі вміння	42	41	147	31
володіння дослідницькою технологією	26	25	122	26
уміння планувати та організовувати дослідницьку роботу	58	57	228	48
наявність індивідуального дослідницького стилю в роботі	20	20	98	21
глибока обізнаність із теми дослідження та володіння логікою дослідження	41	40	184	39
творчо-практичний склад розуму, постійне прагнення до самоосвіти	28	27	178	38
висока інтелігентність, глибока духовність	22	22	125	26
креативність у професійній діяльності	51	50	136	29
національна свідомість, громадянська зрілість	30	29	131	28
самокритичність, рефлексивність особистості вчителя	18	18	93	20
комунікативні вміння, грамотне мовлення	38	37	225	47
моральна чистота, глибина та щирість переконань	21	21	126	27
доброта, педагогічний такт, уважність до учнів, толерантність	48	47	265	56
Кількість учасників опитування:	102	100	474	100

Можна простежити, що характеристики ВУМЛ, визначені здобувачами освіти, стосуються всіх виокремлених нами компонентів ДК УУМЛ. Отже, маємо можливість сформувати цілісне уявлення про образ учителя-філолога, який володіє ДК. Для професійного становлення такого фахівця необхідно *створити в ліцеї дослідно-орієнтоване освітнє середовище, що визначаємо як третю педагогічну умову*. Детальну характеристику особливостей такого середовища схематично презентуємо на рис.8.

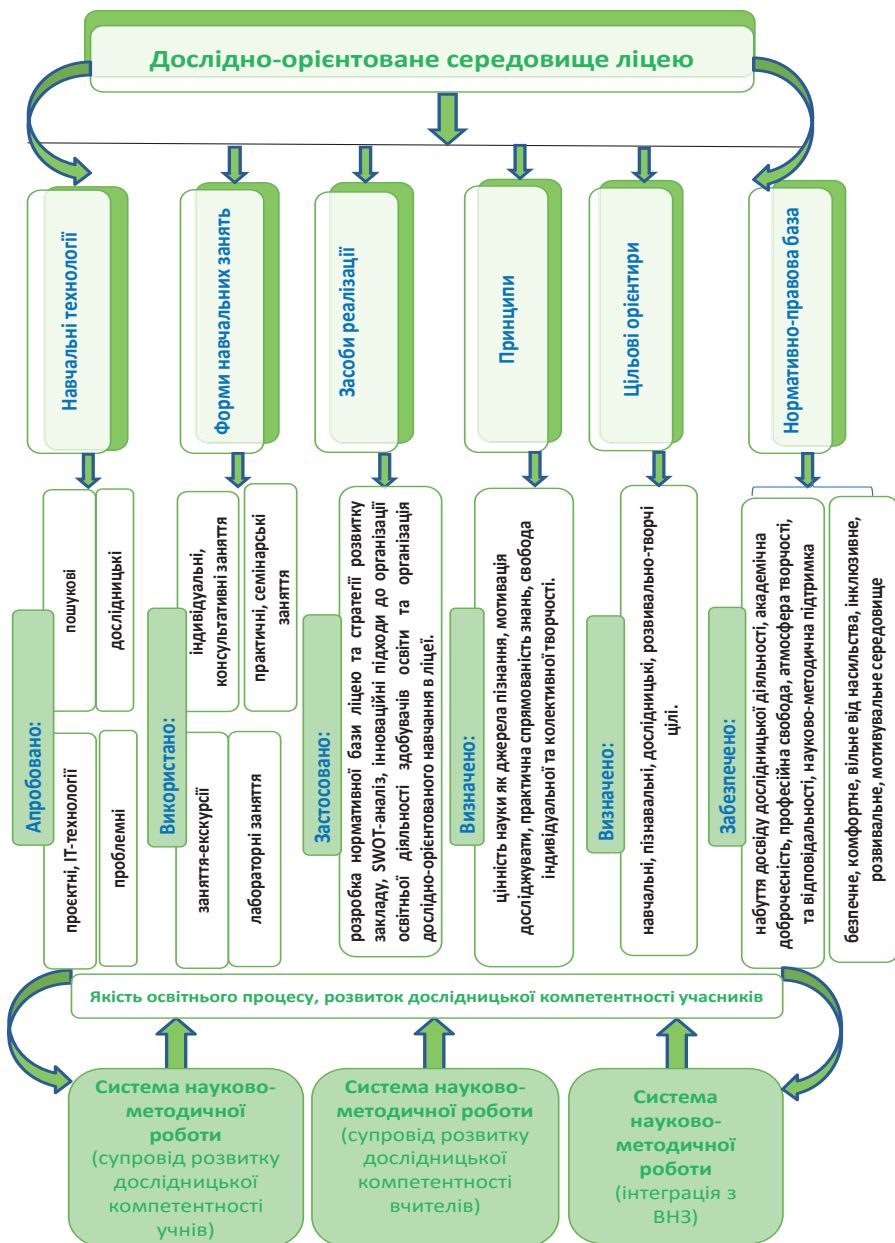

Рис.8. Дослідно-орієнтоване середовище ліцею (розроблено автором)

Визначено принципи функціонування, цільові орієнтири дослідно-орієнтованого середовища, засоби їх реалізації, указано форми навчальної взаємодії та рекомендовані технології. В основі формування такого середовища – ефективний науково-методичний супровід учасників освітнього процесу та інтеграція з різними науковими установами (інститутами післядипломної педагогічної освіти, закладами вищої та передвищої освіти тощо). Якість освітнього процесу, розвиток ДК філологів забезпечує системна НМР.

Дослідно-орієнтоване середовище в ліцеї, створене на засадах академічної доброчесності та відповідальності, ґрунтується на цільових орієнтирах: навчальних, пізнавальних, дослідницьких, розвивально-творчих. Навчальні передбачають здобуття знань, що матимуть прикладне значення. Пізнавальні актуалізують потребу здобувати нові знання. Дослідницькі допомагають аналізувати, синтезувати, систематизувати, узагальнювати, тобто активізують критичне мислення. Розвивальні орієнтовані на розвиток поняттєвого, творчого та дивергентного мислення, інтелектуально-творчих умінь та здібностей.

Створюючи дослідно-орієнтоване середовище ліцею, спираємося на такі принципи: цінність науки як джерела пізнання природи світу і людини, мотивація пізнавати, досліджувати, практична спрямованість знань, діагностичний підхід, свобода індивідуальної та колективної творчості. Засобами реалізації умови вважаємо: ґрунтовне вивчення нормативно-правової бази, що регламентує освітню діяльність ліцею, формування дослідницької випереджальної освітньої парадигми, вироблення стратегії розвитку закладу з орієнтацією на дослідно-орієнтоване навчання; здійснення SWOT-аналізу розвитку ліцею з урахуванням перспектив і ризиків сучасності, освітніх тенденцій та потенційних небезпек; розроблення нормативних документів ліцею.

До засобів реалізації цієї умови відносимо: відбір діагностичного інструментарію для відстеження індивідуальної професійної траєкторії вчителя-філолога, моніторингу рівня розвитку ДК; академічну свободу педагогів, що реалізується через інноваційні підходи до організації освітньої діяльності; інноваційну науково-методичну роботу, що сприяє гармонійному особистісному та професійному розвитку ВУМЛ.

У висновку зазначимо, що ВУМЛ потребують системного науково-методичного супроводу. Запропонована методика сприятиме збагаченню інноваційно-педагогічного досвіду з проблеми розвитку ДК учителів-словесників ліцею, а забезпечення визначених педагогічних умов сприятиме вдосконаленню системи НМР у ліцеї з проблеми розвитку ДК ВУМЛ.

Система науково-практичних занять «Дослідницький простір філолога»

Розвиток ДК ВУМЛ на діяльнісному етапі реалізації методики відбувається під час проведення циклу науково-методичних занять «Дослідницький простір філолога» і забезпечується перевіркою педагогічної умови – своєчасний і дієвий науково-методичний супровід з організації ДД здобувачів освіти та створення в ліцеї дослідно-орієнтованого середовища, у якому здійснюється безперервна розвивальна взаємодія із застосуванням методів наукового пошуку та з'являються нові можливості для творчого самовираження вчителів.

Стратегія циклу занять: використання комплексного підходу до професійного розвитку фахівців простежується через мультидисциплінарність циклу; реалізація визначених завдань для досягнення інноваційно-креативного рівня розвитку ДК філологів здійснюється на основі активної роботи учасників під час науково-методичних занять для ВУМЛ; використання комплексу розроблених навчально-методичних матеріалів, виконання практичних і самостійних завдань, що уможливають розвиток дослідницьких умінь, набуття практичних навичок застосовувати знання в ДД, сприяють активізації різних видів дослідницької роботи в ліцеї, ініційованих учителями-словесниками; підсумковий контроль здійснюється на основі проведення самотестування наприкінці кожної теми, заповнення «Карти самооцінювання сформованості дослідницької компетентності» (щосеместру), «Індивідуального освітнього маршруту» (на початку та наприкінці навчального року).

Мета розробленого циклу занять: актуалізувати знання про методологію наукових досліджень у мовно-літературній галузі знань, умотивувати філологів до здійснення власної НДД й організації дослідницької роботи з учнями, сприяти теоретико-практичній підготовці вчителів до заходів професійної взаємодії в середовищі науковців.

Завдання, які виконуємо: систематизувати та зміцнити знання вчителів-словесників щодо сутності ДК та її компонентів, педагогічних умов розвитку, основ НДД, а саме: підходів, принципів організації ДД у ліцеї, змісту дослідницької роботи, вимог до особистості філолога-дослідника; забезпечити ефективний, системний, різновекторний науково-методичний супровід розвитку ДК учителя-словесника; допомогти визначитися з пріоритетним напрямом власної ДД; забезпечити вивчення української мови і літератури на засадах дослідно-орієнтованого навчання.

Сформувані вміння (навички): визначати власні потреби професійного розвитку, використовувати науково-методичну підтримку методистів ліцею, здійснювати самоаналіз, саморозвиток, самоконтроль, організовувати ДД у ліцеї; виявляти активність та впроваджувати інноваційні фор-

ми і методи дослідницької роботи в професійну діяльність, використовувати дослідницькі технології в освітньому процесі, презентувати результати наукових пошуків (виступи на конференціях, семінарах, вебінарах, круглих столах, публікація тез, статей тощо).

Розвинути установки до: аналізу, синтезу, систематизації, узагальнення та рефлексії, формулювання гіпотези, критичного мислення; продукування ідей та способів реалізації, ефективного використання науково-методичного ресурсу ліцею для проведення досліджень, активізації творчого потенціалу, інтеграції знань, створення дослідно-орієнтованого освітнього середовища, навчання впродовж життя, активної взаємодії в науковому середовищі.

Тематику занять представлено в таблиці 6.

Таблиця 6

Тематика циклу занять «Дослідницький простір філолога»
(розроблено автором)

№ п/п	Тема	Мета	Уміння і навички
1.	Академічна доброчесність як основа організації науково-дослідницької роботи в закладі освіти.	Ретельно проаналізувати актуальність проблеми, розглянути нормативно-правову базу, керуватися нормативними документами в процесі організації дослідницької діяльності.	Дотримуватись правил академічної доброчесності в організації науково-дослідницької роботи в ліцеї.
2.	Навчання як дослідження. Нормативно-правова база.	Проаналізувати особливості сучасного підходу до навчання як дослідження. Розглянути урок української мови і літератури як лабораторію для дослідження.	Використовувати дослідницьку технологію у вивченні української мови і літератури.
3.	Дослідницька компетентність учителя-філолога та її компоненти.	Проаналізувати ключове поняття. Охарактеризувати структуру досліджуваної компетентності та презентувати ресурси для розвитку її компонентів.	Уміння знаходити засоби для розвитку компонентів ДК, розвивати навички використовувати науково-методичні ресурси закладу.
4.	Педагогічні умови розвитку дослідницької компетентності вчителя-філолога в закладі освіти.	Обговорити засоби реалізації педагогічних умов для розвитку ДК учителів-філологів ліцею.	Використовувати засоби реалізації педагогічних умов для власного професійного розвитку, для розвитку ДК.

5.	Дослідницька діяльність філолога. Практичний аспект (олімпіади, конкурси для учнів, турніри, фахові конкурси для вчителів-словесників).	Розглянути можливості фахових конкурсів для професійного розвитку та розвитку ДК здобувачів освіти.	Уміння організовувати I етап олімпіади з української мови і літератури, здійснювати підготовку учнів до II-III етапів олімпіад та мовно-літературних конкурсів. Виявляти готовність брати участь у фахових конкурсах для філологів.
6.	Науково-дослідницька робота. Ліцейна академія наук «Веді». Конкурс-захист науково-дослідницьких робіт МАН.	Актуалізувати знання про методологію наукових досліджень у мовно-літературній галузі знань, розглянути особливості організації роботи учнів-членів ЛАН та МАН. Підготувати вчителів до організації та проведення дослідницької роботи з учнями, до здійснення власної НДД.	Долучати учнів до роботи Ліцейної академії наук «Веді», до участі в конференціях. Керувати науково-дослідницькими роботами здобувачів освіти. Володіти методологією наукових досліджень.
7.	Наукові студії «Азбука наукового дослідження».	Зміцнити знання з основ НДД. Підготувати вчителів до організації дослідницької роботи з учнями.	Проводити наукові студії для здобувачів освіти, визначати актуальну тематику дослідження. Виявляти готовність проводити власну наукову діяльність.
8.	Проектна діяльність у ліцеї. Тижні наук.	Зміцнити знання з основ організації проектної діяльності в мовно-літературній галузі знань. Навчити планувати та організовувати наукові тижні.	Володіти навичками організації проектної діяльності як на уроках, так і в позааудиторній діяльності. Уміти організовувати міждисциплінарні проекти, планувати наукові тижні.

9.	Публікаційна активність філолога. Методичний кластер кафедри вчителів української мови і літератури.	Навчити писати тези до конференцій та ознайомити з правилами підготовки наукової статті. Переглянути фахові видання для активізації публікаційної активності. Розглянути можливості методичного кластера для обміну досвідом.	Уміти обирати науково-методичні заходи, реєструватися на конференції, писати тези та готувати виступи з презентацією результатів педагогічних досліджень. Аналізувати фахові видання та набувати навичок у підготовці наукових публікацій.
10.	Додаткові ресурси для розвитку дослідницької компетентності вчителя-словесника (соціальні мережі та освітні платформи, сучасні освітні та мистецькі канали на YouTube).	Розглянути потенційні можливості для розвитку вчителя-філолога засобами мережевої комунікації.	Уміти раціонально використовувати якісний інтернет-контент для ВУМЛ та створювати власний.

Науково-методичне забезпечення: законодавчо-нормативні регулятиви професійної діяльності вчителів-філологів, діагностичний інструментарій для визначення динаміки та рівнів розвитку ДК учителів УУМЛ, інструктивно-методичні матеріали до занять, комплекс завдань для самоперевірки.

Технології реалізації: дослідницькі, пошукові, інтегративні, кооперативного, евристичного, проблемного навчання, проєктування, інформаційно-комунікаційні, кейс-технології.

Методи: пояснювально-ілюстративні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі.

Тривалість заняття: 2 академічні години.

Загальна кількість годин циклу: 20 академічних годин.

Структура науково-методичного заняття: теоретичний блок, що містить матеріали для засвоєння теми; практичний блок, що передбачає виконання завдань для засвоєння теми (рис.9).

Очікувані результати: інноваційно-креативний та дослідницько-системний рівні розвитку ДК УУМЛ, які володіють дослідницькими вміннями й навичками, готовністю проводити власні педагогічні дослідження та координувати НДД здобувачів освіти ліцею, виявляти ініціативу та творчість.

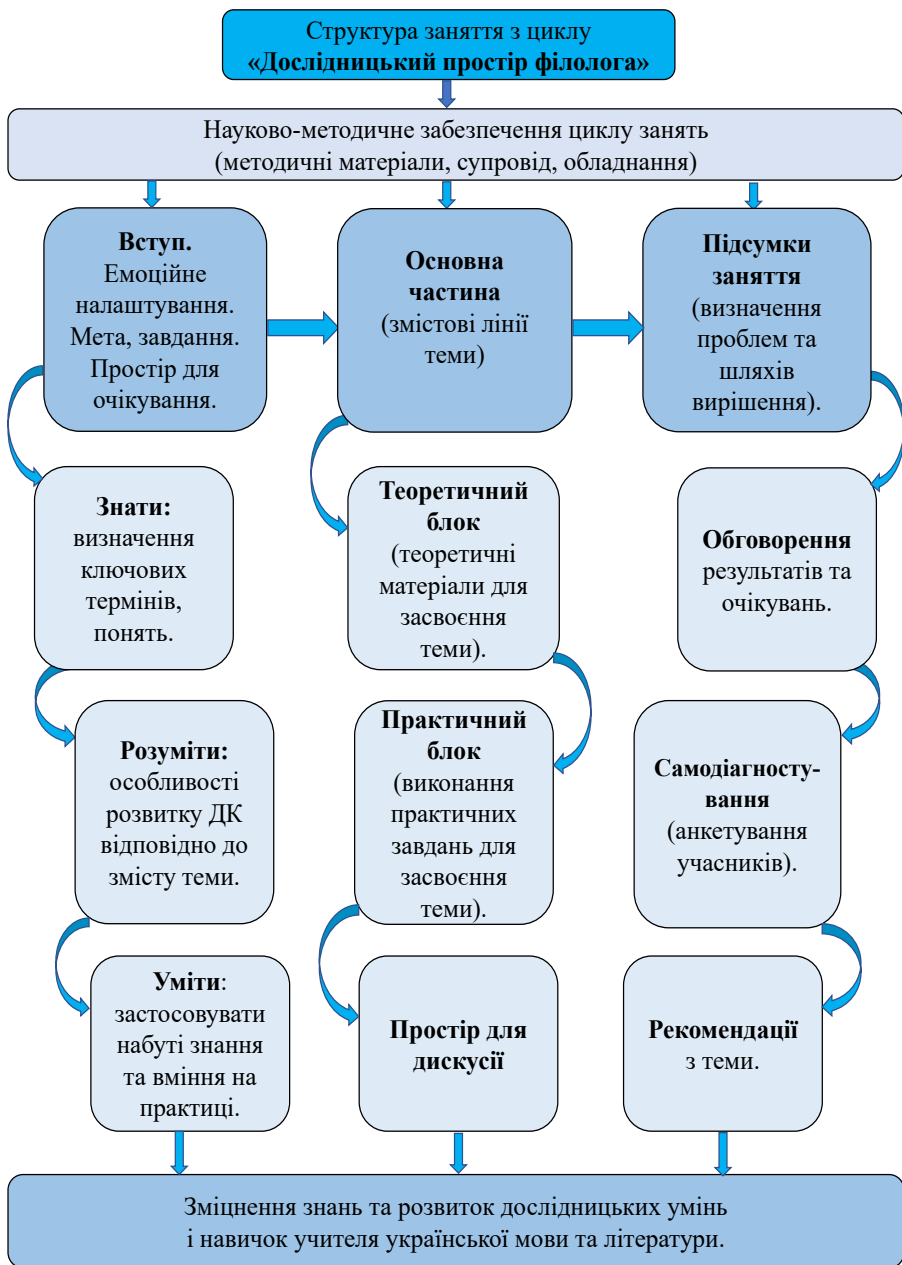

Рис.9. Структура науково-методичного заняття (розроблено автором)

Заняття

«Академічна доброчесність у ліцеї»

Мета: проаналізувати нормативно-правову базу з питань академічної доброчесності; розвивати вміння застосовувати знання законодавчої бази та конструктивно діяти в ситуаціях порушення академічної доброчесності, попереджувати такі випадки; проаналізувати поняття «академічна доброчесність», основні ознаки та характеристики, місце і роль у системі профільної середньої освіти; спонукати ВУМЛ усвідомити принципи академічної доброчесності та види порушень; сприяти розвитку академічної доброчесності у вчителів-словесників.

Завдання: ознайомити вчителів-словесників із нормативно-правовою базою, що регулює дотримання принципів академічної доброчесності; візуалізувати зміст теми, використовувати сучасні форми роботи, зокрема кейсові технології.

Обладнання: глосарій, текст анкети, бланки завдань, презентаційні матеріали, відеоматеріали.

1. <https://www.youtube.com/watch?v=jflaSVEWYow>
2. Казка про академічну доброчесність (автор – Лісовець Нікіта). <https://youtu.be/ojMrL4aVW60>
3. Глосарій (ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р.)

Методи: пояснювально-ілюстративні, проблемного викладу, частково-пошукові.

Засоби: електронні, технічні, аудіовізуальні, діагностичні.

Форми: групові, парні.

Структура методичного заняття.

Вступ. Визначення мети та завдань теми. Переосмислення змісту: що вчителі-філологи повинні знати, розуміти, уміти.

Знати: зміст ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту».

Розуміти: принципи академічної доброчесності та види порушень.

Уміти: дотримуватись правил академічної доброчесності в професійній діяльності.

Структура методичного заняття візуалізована на рис. 10.

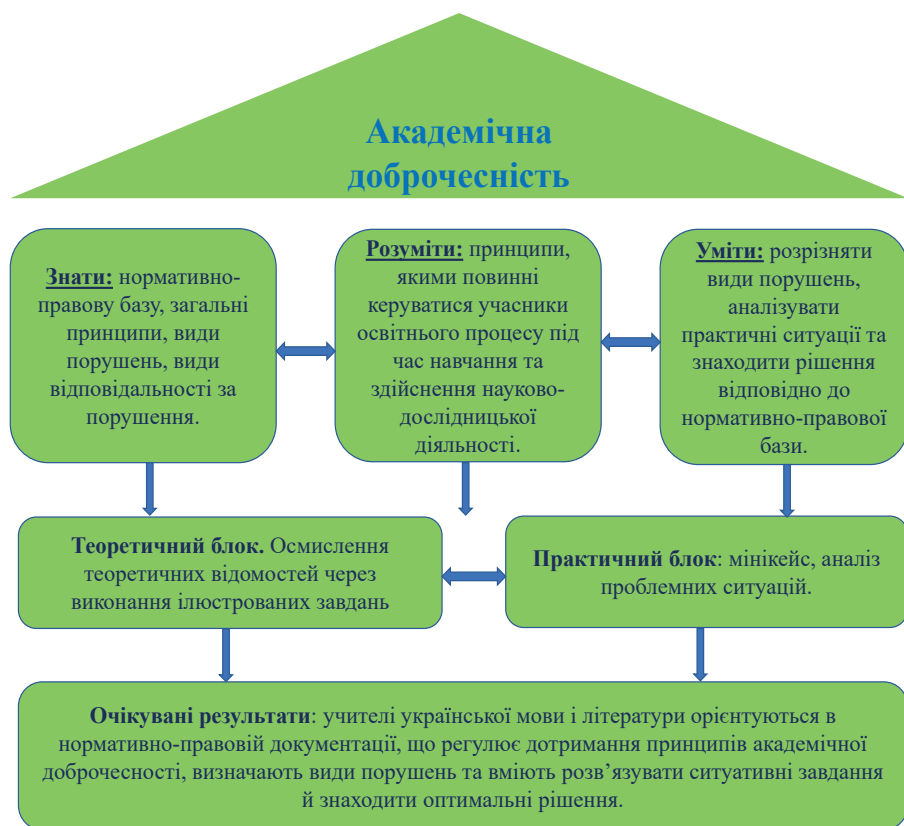

Рис.9. Академічна доброчесність: структура методичного заняття (розроблено автором)

Рекомендуємо на занятті провести з УУМЛ колективне виконання вправи «Асоціативний куш». Учасники записують слова-асоціації зі словом «доброчесність». Розуміння слова «доброчесність» пов'язане зі значенням «висока моральна чистота, чесність». Наприклад, англійське слово “integrity” пояснює його як якість бути чесним та мати тверді моральні принципи (Кембриджський словник). Слово «доброчесність», утворене способом складання, містить орієнтацію на принцип добра та справедливості. Дотримання доброчесності в закладі освіти – це основа «репутаційного» капіталу, універсальна якість, що характеризує фахівця та заклад, який він представляє. Індикатором слугують учинки як у сфері професійного, суспільного,

так і особистого життя. Пов'язуємо розуміння доброчесності зі здатністю зберігати особисту гідність та поважати гідність інших.

У професійній поведінці доброчесність означає дотримання розроблених правил, які регулюють упровадження професійних стандартів в установах, органах влади та організаціях.

Слово **«академічний»** має декілька значень:

1. Стосується академії; здійснюваний нею.
2. Навчальний.
3. Суто теоретичний, абстрактний (перен.).
4. Який додержується встановлених традицій у мистецтві.

Теоретичний блок

Учителі отримують випереджувальне завдання: ознайомитися зі змістом ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту».

URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>

Відповідно до ст.42 «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень».

Практичний блок

1.Погляньте на зображення та доповніть перелік принципів академічної доброчесності, яких бракує.

2. Які з принципів академічної доброчесності зашифровані на зображеннях?

Українська народна казка

ПРАВДА та КРИВДА

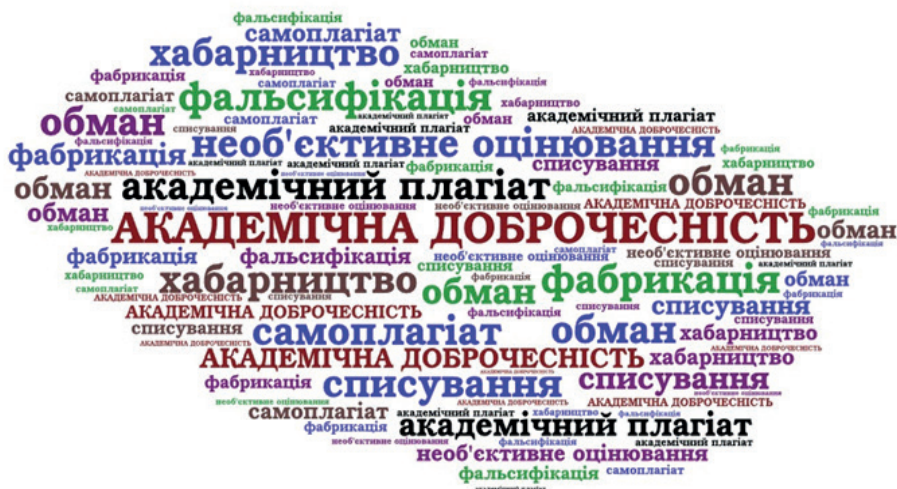
Казха-укр

ДЕРЖАВНА
СЛУЖБА
ЯКОСТІ ОСВІТИ
УКРАЇНИ

3. Уважно роздивіться хмарку слів. Назвіть види порушень академічної доброчесності, установлені єдиними для всіх рівнів освіти Законом України «Про освіту» (2017 р.). Які види порушень, на Вашу думку, найчастіше трапляються в закладах освіти?

4. Запишіть нормативно-правові документи, що забезпечують дотримання академічної доброчесності?

Назва нормативного-правового акту

5. Зайдіть на сайт <https://lyceum-cn.org/ofitsiino/ofitsiini-dokumenty/polozhennia-ta-pravyly>) – розділ «Офіційні документи». Знайдіть Положення про Ліцейну академію наук «Веді» комунального закладу «Чернігівський обласний науковий ліцей» Чернігівської обласної ради.

Бліц-опитування

1) Які зобов'язання виконують методист ліцею, заступник директора з навчально-виховної роботи, педагогічні працівники, вихователі ліцею щодо забезпечення академічної доброчесності?

2) До яких видів академічної відповідальності можуть бути притягнені педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти за порушення академічної доброчесності?

3) Хто приймає рішення щодо академічної відповідальності учнів?

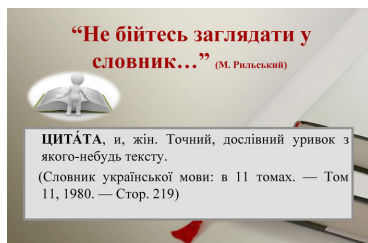
4) Які наслідки і форми відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності передбачені Положенням?

5) Які права має особа, яку звинувачують у порушенні академічної доброчесності?

6) Хто входить до складу комісії з питань академічної доброчесності педагогічних працівників?

7) Які повноваження має комісія?

6. Поясніть відмінність між академічним плагіатом та помилками в цитуванні.

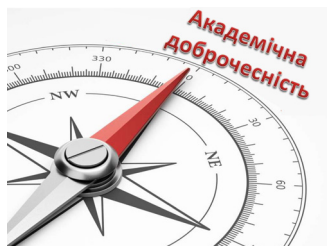

7. Упишіть слова, що відповідають визначенню порушень академічної доброчесності.

Слова для довідок: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання (Розширений глосарій термінів та понять ст. 42. «Академічна доброчесність». Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.)

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/ glyusariy.pdf>

	«виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання»;
	«свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень»;
	«свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти»;
	«оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів»;
	«вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі чи наукових дослідженнях»;
	«надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі»;
	«оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства»;
	надання заздалегідь неправдивої інформації стосовно власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування».

Практичний блок заняття. МІНІКЕЙС

Ситуація для обговорення 1.

Підсумком вивчення творчості Лесі Українки став контрольний твір. Перевіряючи роботу відмінниці навчання Інни, учителька української мови і літератури Олена Іванівна виявила збіг із матеріалами статті, яку запропонувала для ознайомлення на одному з перших уроків. Думки автора статті учениця видавала за свої, а цитату, якою закінчила роботу, ніяк не позначила.

Назвіть вид порушення академічної доброчесності? Як уникнути таких випадків? Чи варто оцінювати роботу Інни? Які заходи можна вжити щодо учениці?

Ситуація для обговорення 2.

Протягом двох тижнів група із чотирьох учасників готувала дослідницьке завдання на тему «Мапа подорожей Михайла Коцюбинського». Зібравшись разом, учасники обговорили мету, завдання, етапи мінідослідження та спроектували стратегію роботи. Олена взяла на себе відповідальність за цілісність огляду теми, Іванові належало оформити презентаційні матеріали, Ірині – дібрати інформацію про подорожі письменника, Оксані – знайти враження М. Коцюбинського про свої поїздки та переглянути листи письменника. Оскільки часу було обмаль, юні дослідники вирішили не оформляти список використаної літератури, покладаючись на те, що головне – ефектно виступити. Презентація була успішною.

Чи вплине відмова вказати джерела інформації, використані в дослідженні, на оцінку? Які ваші дії як учителя-філолога?

Ситуація для обговорення 3.

У 2020/2021 н.р. у ліцеї було проведено I етап Всеукраїнських учнівських олімпіад. Це був перший досвід організації олімпіад у дистанційному режимі. Покладаючись на академічну доброчесність здобувачів освіти, учителі ліцею вирішили залучити учнів до дистанційних олімпіад, щоб з переможців сформувати команду, яка представить заклад на обласному етапі. Це могло слугувати індикатором рівня розвитку в учнів академічної доброчесності. Розгляньте інфографіку опитування учнів, що було проведено по завершенню олімпіад.

Які рекомендації ви можете надати викладачам ліцею, якщо практика дистанційних олімпіад буде й надалі використовуватися?

Які допоміжні матеріали ви використовували під час проведення олімпіад у режимі онлайн?

95 відповідей

Ситуація для обговорення 4.

У 10-В класі панує дух співпраці та співдружності. Учніям подобається виконувати проектну роботу, організовану вчителем української мови і літератури. Презентуючи проект «Мова дерев» (Леся Українка. «Лісова пісня»), учні зазначили, що Марія, учасниця групи, захворіла. Тому вони презентують її матеріал, але просять високо оцінити внесок дівчини в спільну роботу.

Чи порушить учитель академічну доброчесність, якщо погодиться на пропозицію? Ваші варіанти конструктивного вирішення ситуації.

Ситуація для обговорення 5.

Під час воєнного стану в ліцеї організовано змішаний формат навчання. Написання контрольного есе за висловами народної мудрості здійснювалось у період, коли учні 10-А класу техніко-технологічного профілю навчалися дистанційно. Ураховуючи навантаження у вівторок, коли в класі багато профільних предметів, та норми тривалості занять при організації дистанційного навчання в умовах воєнного стану (наказ МОН від 01.08.2022 р. №1371), учителька запропонувала виконати роботу не в режимі Zoom-конференції. Під час перевірки виявилось, що Денис здав ідеально написану роботу, хоч, як правило, має труднощі з вільним висловленням думок, припускається граматичних та лексичних помилок. Педагог висловила сумнів у чесності виконання й відмовилася оцінювати роботу.

Як, на Вашу думку, повинна була діяти вчителька? Хто з учасників освітнього процесу порушив правила академічної доброчесності? Які принципи були порушені? Який вид порушення описує ситуація? Які Ваші дії?

Візуалізований висновок науково-методичного заняття з учителями-філологами. Із запропонованих на розкладці комп'ютера піктограм виберіть ті, що, на Вашу думку, ілюструють підсумок заняття та необхідність внутрішньої роботи над формуванням академічної культури. Наприклад,

- працювати над розвитком внутрішнього потенціалу;

- уміти ставити мету та йти до її досягнення,
дотримуватись правил академічної доброчесності;

- досліджувати, спиратись на знання принципів
академічної доброчесності.

Пройдіть підсумкове анкетування (Додаток И).

Домашнє завдання.

Які з програм для перевірки тексту на унікальність Ви знаєте? (Unicheck , StrikePlagiarism.com, PlagiarismCheck, Plag, EduBirdie, Copyscape).

URL: <https://wordfactory.ua/ua/plagiarism-checker/>

Ознайомтеся з етичним кодексом ученого.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». Ст. 42 «Академічна доброчесність». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page3>
2. Ніколаєв, Є. Українські матеріали і ресурси з академічної доброчесності. URL : <https://www.skeptic.in.ua/integrity/>
3. Ольховик, М. & Лілік, О. (2022). Діагностика рівня сформованості академічної доброчесності майбутніх учителів. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 18 (174), 81-86. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7330596>
4. Положення про академічну доброчесність. URL: <https://lyceum-cn.org/ofitsiino/ofitsiini-dokumenty/polozhennia-ta-pravyla>
5. Висоцька, Л. & Кирилова, Д. (2022). CASE: Академічна доброчесність: навчально-методичний посібник для педагогічних, науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти Відокремленого структурного підрозділу «Криворізький фаховий коледж Національного авіаційного університету». Кривий Ріг: ВСП «КРФК НАУ».

Заняття

«Проектна діяльність у ліцеї. Тиждень наук»

Мета: переглянути основи організації та планування проєктів в освітній діяльності, допомогти засвоїти етапи проєктної роботи, структуру проєктів та оцінку їх ефективності; розвинути навички організації навчальних та інтегрованих проєктів; сприяти розвитку ДК ВУМЛ на основі практики проєктної діяльності; навчити планувати наукові тижні з мовно-літературної галузі знань та інтегрувати результати проєктної діяльності в наукові тижні; розвивати здатність узагальнювати результати дослідницької роботи на підсумковому етапі, зокрема в практиці проведення тижнів наук (мовно-літературна галузь знань).

Завдання: забезпечити науково-методичний супровід підготовки вчителів до здійснення проєктної діяльності; сприяти розвитку вміння ВУМЛ організовувати проєктну діяльність здобувачів освіти на уроках української мови і літератури та в позааудиторній діяльності, зокрема виконувати міждисциплінарні проєкти та планувати наукові тижні; показати на прикладах ефективність використання проєктних технологій в освітній діяльності філолога.

Обладнання: презентаційні матеріали, бланки завдань, текст підсумкової анкети (Додаток К), «Методичний паспорт проєкту».

Методи: пояснювально-ілюстративні, проблемного викладу, частково-пошукові.

Засоби: електронні, технічні, діагностичні.

Форми: індивідуально-групові, колективні.

Вступ. Метод проєкту – особистісно-орієнтована технологія, що відтворює процеси дослідницької діяльності та інтегрує проблемний підхід. Л. Юрченко визначає головну ідею проєктного методу: «учень із **захопленням** виконує роботу, яку обирає **самостійно**; його діяльність може не обмежуватись тільки навчальним предметом; а має **практичне застосування** та **практичний результат**. Застосування проєктної технології допомагає вирішити **проблему мотивації**, створити **позитивний настрій** для вивчення української мови та літератури та умови для розкриття **потенційних можливостей** кожного учня» (Юрченко, 2015; 174). Визначені слова-орієнтири ілюструють сутність проєктної діяльності. Проаналізувавши

особливості застосування проєктів в організації ДД учнів, можемо стверджувати: «Якщо цілеспрямовано формувати всі компоненти дослідницької культури старшокласників, то можна не тільки гармонійно та ґрунтовно вивчати профільні предмети, ... а й здобути ті навички, які будуть необхідні у ХХІ столітті, щоб перейти від освіти, яка вчить відтворювати знання, до освіти, яка навчає застосовувати їх у житті» (Сердюк, 2022а, 618).

Знати: науково-теоретичні основи використання методу проєктів у професійній діяльності філолога.

Розуміти: етапи впровадження технології проєктної діяльності в ліцеї, критерії оцінювання її результатів.

Уміти: використовувати проєктну технологію як засіб розвитку власної ДК та формування ДК здобувачів освіти.

Бліц-опитування

Яких правил варто дотримуватися, щоб проєктна діяльність була успішною?

Що таке метод навчального проєкту?

Що повинно складати основу будь-якого проєкту?

Які форми навчального продукту ви знаєте?

Випереджувальне завдання: прочитайте статтю Юрченко Л.А. (2015). Роль та місце проєктних технологій на уроках української мови та літератури. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 41. 174-178.

Теоретичний блок

1. Поділіться враженнями про матеріал прочитаної статті.

2. Розгляньте теоретичні засади теми, презентовані на рис.11 (*важливо показати учасникам заняття напрями діяльності вчителя-філолога в ліцеї із застосуванням методу проєктів, визначити мету, різновиди, тривалість, специфіку діяльності в процесі реалізації проєктів*).

Рис.11. Опис методу проєктів (розроблено автором)

3.Доповненням слугуватиме завдання «Абетка успіху». Будь ласка, доберіть слова, що є ключем для успішного виконання проєктів (мозковий штурм).

Можливі варіанти: активність, азарт, альтернатива, вибір, варіативність, група, грічність, дія, дослідження, ентузіазм, єдність, жага, життєздатність, знання, запал, ініціативність, інновація, ідея, компетентність, лаконічність, логічність, мета, мобільність, можливість, настрій, наполегливість, обізнаність, правила, планування, результативність, самостійність, творчість, талант, успіх, формування, цілеспрямованість, чесність, шлях, щастя, юність, я.

Практичний блок

4.Установіть поетапність створення проєкту, обравши ілюстративну підказку (робота в мінігрупах). Поясніть свій вибір.

5.Уважно проаналізуйте рекомендовані етапи проєкту, скориставшись авторською схемою на рис. 12.

Дайте відповіді на запитання: «Для чого?», «Як?», «Що?».

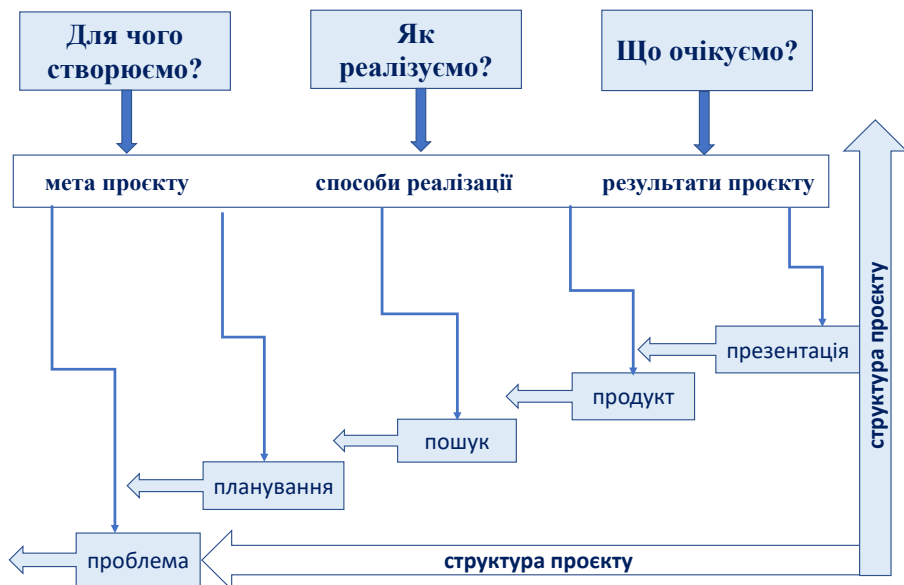

Рис.12. Етапи роботи над проєктом (розроблено автором)

6. Виконайте завдання «Добери відповідник», щоб конкретизувати зміст кожного етапу (робота п'яти мінігруп відповідно до етапів).

Бланк завдання

Проблема	Планування	Пошук
Продукт		Презентація
Слова-підказки: моделювання варіантів, очікувані результати, мотивація діяльності, презентація, постановка проблеми, пошук інформації, рефлексія, вибір типу проєкту, мозковий штурм, вибір формату презентації, вибір ключових, тематичних та змістових питань, створення продукту, планування, дослідження.		

Відповідь:

Проблема постановка проблеми мозковий штурм добір ключових, тематичних та змістових питань	Планування мотивація вибір типу проєкту очікувані результати планування	Пошук пошук інформації моделювання варіантів дослідження
Продукт створення продукту вибір формату презентації		Презентація презентація рефлексія

Можемо узагальнити роботу над засвоєнням структури проєкту. Ідеться про формулювання мети (аналіз проблеми), роботу з інформаційними джерелами (ресурси), обробку матеріалів, оформлення результатів (продукт), презентацію результатів (критерії успішного виконання). Визначаючи основні вимоги щодо впровадження методу проєкту, О. В. Волошина та В. Ю. Зелінський виділяють: «наявність значущого в дослідницькому, творчому контексті завдання, що потребує інтегрованих знань, дослідницького пошуку його вирішення, практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів; самостійна (індивідуальна, парна, групова) робота здобувачів освіти; структурування змістовної частини проєкту (з визначенням поетапних результатів)» (Волошина, & Зелінський, 2023: 428).

Кожен проєкт характеризується своєю особливістю, унікальністю, що відображено в методичному паспорті. Плануючи виконання проєкту разом з учнями, учитель складає його паспорт. Це сприяє об'єднанню зусиль учасників навколо реалізації мети, структурує роботу над проєктом та забезпечує поетапність роботи. Важливо продумати, які дисципліни можна інтегрувати в проєкті, щоб він набув універсальності. Необхідно врахувати запити здобувачів освіти, які, аналізуючи навчальну проблему, виявлять бажання долучитися до створення проєкту. Варто обґрунтувати актуальність індивідуальної/групової/колективної роботи над проєктом, значущість її виконання та допомогти учням на етапі планування, пошуку ресурсів для реалізації завдань. Потрібно мати заздалегідь розроблені критерії для оцінювання проєкту (додаток до заняття) та продумати перспективи подальшого розвитку ініціатив учасників. Комплексний підхід допоможе ефективно спланувати науковий тиждень з мовно-літературної галузі знань. Така робота потребуватиме координації зусиль усіх членів предметної кафедри.

7. Пропонуємо проаналізувати зразок методичного паспорта проєкту.

8. Дайте відповіді на запитання за змістом методичного паспорта (робота в мінігрупах):

Який із етапів потребує, на ваш погляд, особливої уваги? Чому?

Який із етапів, на вашу думку, найважчий?

Як саме ви будете контролювати виконання кожного етапу? Чи доцільно це?

Що варто доповнити в методичному паспорті?

Що доречно було б вилучити з паспорта?

Зразок методичного паспорта представлено в таблиці 7.

Таблиця 7

Методичний паспорт (розроблено автором)

Тема	
Тип проєкту:	
Тривалість:	
Учасники:	
Інтеграція дисциплін:	
Ключові поняття:	
<u>Мета:</u>	<u>Актуальність:</u>
Завдання:	1.
	2.
	3.
	4.
	5.
Етапи реалізації. Зміст діяльності	
Проблема	
Планування	
Пошук	
Продукт (результати)	
Форма презентації	
Відзнаки учасників:	
Перспективи розвитку:	

На сайті для ВУМЛ є розділ «Проектна діяльність», у якому представлено підрозділи: «Планування проєктів», «Інтегровані проєкти», «Проектна діяльність на уроках української мови», «Проектна діяльність на уроках української літератури».

Зі зразками проєктів можна ознайомитися за лінком:

<https://sites.google.com/view/prostir-filolog/%D0%B3%D0%BE%D0%B%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0>

9. Наведемо приклади проєктів із мовно-літературної галузі знань. Наприклад, проєкт «Квітковий рай М. Коцюбинського» сприяв інтеграції таких навчальних предметів: українська література, українська мова, біологія, географія, історія. Проєкт «Мапа подорожей М. Коцюбинського» інтегрує українську літературу, географію, історію. Розглянемо один із прикладів на рис.13.

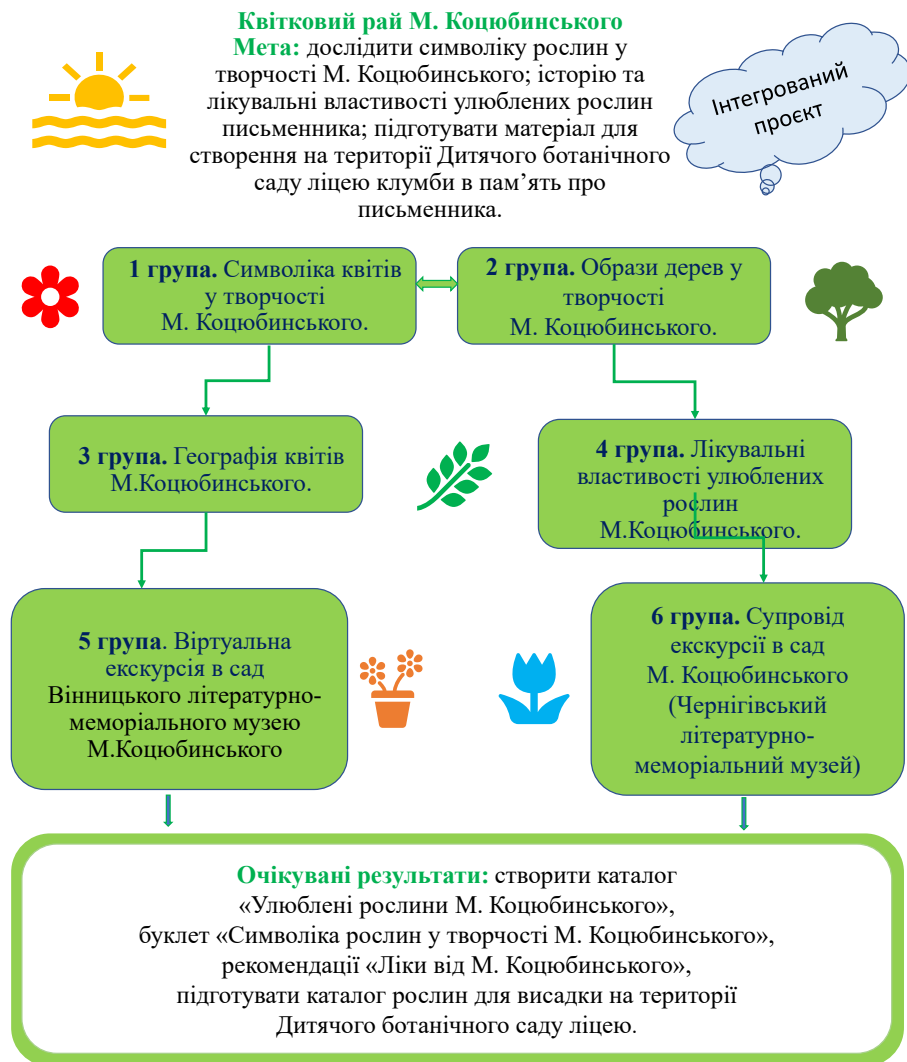

Рис.13. Проект «Квітковий рай М. Коцюбинського» (розроблено автором)

Отже, «реалізація навчальних проєктів (індивідуальних, колективних) відбувається в ході пошукової, дослідницької роботи. Уміння продукувати власні ідеї забезпечує успішність у здійсненні проєктної діяльності, а вдало дібрані засоби візуалізації для презентації результатів дають можливість показати переваги методу проєкту. Практичне застосування – найвищий критерій ефективності роботи»

(Сердюк, 2022b: 86). На думку О. В. Волошиної, цінною є інтеграція гуманітарних дисциплін, що сприяє створенню цілісного уявлення про досліджуване явище (Волошина, 2023: 426).

10. Як використати проектну діяльність у плануванні наукового тижня? Розгляньте рекомендації **«Науковий тиждень: секрети та ідеї»**.

1. Науковий тиждень – це комплекс науково-методичних, навчально-дослідницьких, наукових заходів, спрямованих на формування ДК учнів, розвиток ДК учителів-філологів, збагачення досвіду дослідницької роботи всіх учасників освітнього процесу, актуалізацію творчого потенціалу у вивченні української мови і літератури.

2. Доцільно інтегрувати діяльність ліцею із закладами вищої освіти, інститутами післядипломної педагогічної освіти, іншими науковими ліцеями. До участі запрошуються науково-педагогічні працівники закладів освіти. Форми наукової взаємодії: лекції, семінари, круглі столи, вебінари, конференції, майстерки тощо.

3. Науково-методичний відділ/методист ліцею:

3.1. Організовує методичний супровід тижня.

3.2. Заздалегідь погоджує план.

3.3. Забезпечує взаємовідвідування відкритих уроків української мови і літератури, що ВУМЛ проводять із використанням дослідницької технології.

3.4. Забезпечує висвітлення кожної події в онлайн-просторі через сайт ліцею або сайт предметної кафедри.

3.5. Організовує в рамках тижня предметні конкурси.

3.6. Підбиває підсумки тижня та розробляє методичні рекомендації щодо вдосконалення роботи.

4. Актуально провести захист проектів, що підготували здобувачі освіти, та забезпечити онлайн-трансляцію для долучення батьків та всіх охочих до заходу.

5. У рамках тижня доречно презентувати науково-дослідницькі роботи учнів-членів МАН (секція «Українська мова», «Українська література»).

6. Інформаційно-технічному відділу ліцею бажано забезпечити ознайомлення з подіями наукового тижня на сайті закладу.

Зі зразками планів наукового тижня пропонуємо ознайомитись у підрозділі «Сучасні освітні тренди»: <https://sites.google.com/view/prostir-filolog/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0>

Практичний блок заняття. МІНІКЕЙС

Ситуація для обговорення 1

Учителька української мови і літератури Олеся Іванівна запропонувала учням долучитися до створення проєктної роботи «Гідроніми у творчості письменників рідного краю». Відповідно до методичного паспорта було визначено три мінігрупи. Список учасників кожної з підгруп було заздалегідь складено. Цю ініціативу взяла на себе вчителька.

Яку з вимог щодо організації проєктної діяльності було порушено?

Ситуація для обговорення 2

Обговорюючи методичний паспорт проєктної роботи «Секрети справжніх героїв-лідерів в українській літературі», учні виявили неабияку активність та висловили побажання, щоб учителька української мови і літератури Алла Борисівна не контролювала кожен із етапів проєкту та не визначала час на їх виконання. На думку старшокласників, вони самі зможуть розподілити час, а контроль – це завжди вияв недовіри.

Яка Ваша думка щодо цієї ситуації?

Ситуація для обговорення 3

Плануючи проєкт «Кодування української ментальності: символіка імен персонажів у драмі-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня», учні 10-В класу висловили сумніви в тому, що має стати результатом їхньої діяльності.

Допоможіть, будь ласка, здобувачам освіти урізноманітнити варіанти результатів проєктної діяльності.

Ситуація для обговорення 4

Аналізуючи на уроці позакласного читання книгу «Чернігів у вогні. Змем орду, відправимо до пекла!» про героїчну оборону Чернігова та Придесення, учні запропонували ідею створення інтегрованого проєкту «Війна очима дітей». Більшість ліцеїстів пережила початок повномасштабного вторгнення ворога на Чернігівщину, перебуваючи на окупованих територіях. Тема уроку викликала болісні спогади та прагнення розповісти про героїв-земляків.

Які ваші подальші дії для підтримки ініціативи старшокласників?

Візуалізований висновок методичного заняття з учителями-філологами. Із запропонованих на розкладці комп'ютера фігур виберіть ті, які підсумують результат спільної роботи.

Наприклад, єдність, згуртованість, цілісність, скоординованість, цілеспрямованість, позитивний настрій тощо.

Підсумкове тестування (Додаток К).

Домашнє завдання. Ознайомитись із запропонованими джерелами літератури для поглиблення знань щодо використання методу проєкту в організації дослідницької роботи на уроці та в позакласній діяльності.

Список використаних джерел

1. Волошина, О. В. (2023). Формування відповідального ставлення до системи педагогічних цінностей у майбутніх учителів. Вісник науки та освіти, 1(7), 421-431. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1\(7\)-421-431](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1(7)-421-431)
2. Волошина, О. В., & Зелінський, В. Ю. (2023). Роль проєктної технології у підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності. Вісник науки і освіти, 5 (11), 424-435. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-424-435](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-424-435)
3. Сердюк, Г. А. (2022a). Компетентнісний підхід у формуванні гнучких умінь (soft skills) як передумова професійного самовизначення учнів у наукових ліцеях. Viae Educationios: Studies of Education and Didactics, 1 (4), 82-91. <https://doi.org/10.15804/ve.2022.04.10>
4. Сердюк, Г. А. (2022b). Проєктна діяльність як ефективна форма дослідно-орієнтованого навчання в наукових ліцеях. Science and education for sustainable development. Monograph 50. Publishing House of University of Technology, Katowice, Poland. 616-620. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734429/>
5. Юрченко, Л. А. (2015). Роль та місце проєктних технологій на уроках української мови та літератури. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 41, 174-178.

Заняття «Публікаційна активність філолога»

Мета: розглянути алгоритм вибору секцій для участі в конференціях, навчити писати тези згідно з вимогами, показати типові помилки, яких припускаються учасники конференцій, та використати для цього кейс-технології; ознайомити з правилами підготовки наукової статті, зробити огляд наукових журналів для долучення ВУМЛ до публікаційної діяльності, переглянути зміст методичного щорічника ліцею з метою участі філологів у нових випусках, показати можливості методичного кластера (сайту) для обміну досвідом з колегами та презентації власних напрацювань, розвивати вміння презентувати свої професійні здобутки в педагогічних, філологічних виданнях.

Завдання: забезпечити науково-методичний супровід участі ВУМЛ у конференціях та інших науково-методичних заходах, підготувати вчителів до участі в конференціях, розвинути вміння писати тези, наукові статті, готувати презентації власних досліджень, розвинути навички роботи з методичним кластером кафедри та активно залучати педагогів до його наповнення, інтегрувати публікаційну роботу в професійну діяльність філологів.

Обладнання: презентаційні матеріали, бланки завдань та тесту-контролю, «Алгоритм роботи з тезами», «Алгоритм роботи з науковою статтею». «Дорожня карта філолога».

Методи: пояснювально-ілюстративні, проблемного викладу, частково-пошукові.

Засоби: електронні, технічні.

Форми: індивідуально-групові, колективні.

Випереджувальне завдання: пропонуємо вчителям створити «Банк запитань» та заздалегідь записати запитання з теми заняття.

Вступ.

Експрес-опитування.

Для чого вчителю української мови і літератури брати участь у наукових конференціях, писати тези, друкувати наукові статті?

Чи маєте відповідний досвід у період воєнного часу?

Чи змінилися, на ваш погляд, формати таких заходів (якщо брали участь до війни)?

Вправа «Секрети успіху» (мозковий штурм).

Поміркуйте над тим, що, на вашу думку, забезпечує успіх виступів учителів-філологів під час таких заходів?

Знати: правила реєстрації на конференцію, структурні компоненти тез, наукових статей, перелік журналів, у яких можливо надрукувати

результати своїх досліджень або презентувати досвід роботи.

Уміти: написати тези до конференції, підготувати статтю для публікації у фаховому виданні, презентувати результати власних педагогічних досліджень, використовувати методичний кластер із матеріалами для роботи та обмін досвідом на різних освітніх платформах для розвитку дослідницьких умінь і навичок.

Розуміти: структуру тез, особливості структури наукових статей та специфіку підготовки презентацій своїх досліджень, значення власної публікаційної активності та професійного спілкування в науковому просторі (конференції, семінари, вебінари тощо) для розвитку ДК.

Теоретичний блок

Робота над «Банком запитань», який було укладено на випереджувальному етапі (таблиця 8).

Таблиця 8

«Запитуйте - відповідаємо» (розроблено автором)

№ п/п	Запитання	Відповіді
1.	Як вибрати для виступу секцію на конференції?	Секція повинна відповідати пізнавальним інтересам та професійним запитам учителя. Це можливість продемонструвати власні наукові надбання та зацікавити слухачів результатами своїх наукових пошуків.
2.	Який стиль викладу доречно обрати?	Можна обрати дієслівний стиль, що описує результати дослідження з допомогою дієслів. Можна обрати нормативний стиль, що акцентує увагу на фіксації наукових результатів.
3.	Що складає основний зміст тез?	Варто конкретизувати досліджувану проблему, коротко описати методологію роботи та результати дослідження.
4.	Чи можна використовувати однакову форму подання для різних форматів наукових заходів?	Формат проведення (онлайн чи офлайн) заходу має важливе значення. Треба розуміти також, яким буде контингент учасників. Обсяг виступу залежатиме й від запиту організаторів. Якщо ви вже берете участь, то маєте підготувати виступ (із презентацією чи без неї). Буває, що організатори заздалегідь домовляються з вами про виступ.
5.	Які загальні критерії успішного виступу на конференції?	Важливо використати креативний підхід. Логічність, грамотність висловлювань – ще одна умова. Для доказовості своїх слів треба оперувати точними даними. Доречно підготувати презентацію, що супроводжуватиме виступ та зробить його більш яскравим.

6.	Чи є чітко визначена структура тез?	Тези містять вступ, визначення цілей і завдань, основну частину та висновки. Іноді в інформаційних збірниках просять написати анотацію тез (3-4 речення) та ключові слова, що не повторюють тему.
7.	Чи є стандарт оформлення тез?	Так, звичайно. Є технічні стандарти, яких важливо дотримуватися (шрифт - Times New Roman, кегль - 14, міжрядковий інтервал - 1,5 рядка, абзац - 1,25, поля - по 2 см). Потрібно дуже уважно прочитати інформаційний лист конференції та переглянути поданий зразок.
8.	Який оптимальний обсяг тез?	Обсяг складає від 2 до 4 сторінок (разом із використаною літературою). Тези публікують у збірниках наукових конференцій (електронних). Можна замовити й паперовий збірник.
9.	Скільки часу треба для написання тез?	За наявності досвіду - до 2-х днів. 1-й день - переосмислення теми, підбір матеріалу, чернетка тексту. 2-й день - робота з текстом, оформлення, перевірка грамотності. Якщо досвіду бракує, то знадобиться 3-4 дні для роботи.

Практичний блок

Робота з опорними схемами. Тези – це стислі й конкретно викладені основні положення певного наукового дослідження, які найчастіше доповідають на наукових конференціях. Пропонуємо два алгоритми роботи над тезами. Доречно обрати варіант, який найбільше сподобається. Звернімо увагу, що перший варіант ґрунтується на тому, що вчитель уже провів власне дослідження. Залишилося виділити головне, стиснути інформацію та написати тези на основі проведеної дослідницької роботи. Другий варіант передбачає наявність ідеї майбутнього дослідження, з якої вибудовуються тези як відповідний алгоритм його реалізації. Рекомендуємо ознайомитись із вимогами до оформлення тез та зразу відформатувати документ, над яким будете працювати. Потім доречно дібрати літературу, що відповідає темі тез, скласти орієнтовний план, продумати актуальність теми, вибудувати основний зміст тез, сформувати висновки.

Алгоритм №1

Алгоритм №2

Складаючи тези, ми даємо відповідь на декілька важливих запитань.

Чому обрана така тема дослідження? (актуальність)

Що саме було зроблено? (обрані методи дослідження)

Про що дізнались у результаті дослідження? (результати)

Яке це має значення? (висновки дослідження)

Підсумовуючи, пропонуємо вчителям-філологам використати правило «5», презентоване на рис.14. Ідеться про п'ять правил, що оптимізують роботу над тезами. Привертаємо увагу до того, що текст написаних тез потрібно уважно вчитати, щоб уникнути загальних тверджень, повторів та помилок. Рекомендуємо не відправляти тези в день написання. Доречно ще раз прочитати, щоб внести остаточні виправлення.

Рис.14. Рекомендовані правила написання тез (розроблено автором)

Аналіз категорій журналів (А, Б, В) та структури наукової статті.

Наукова стаття – це опубліковані в певному науковому чи науково-популярному журналі або збірнику наукових праць і структуровані результати авторського чи колективного дослідження. Наказом МОН від 15.01.2018 № 32 був затверджений Порядок формування переліку наукових фахових видань. Журнали категорії А – найпрестижніші й найавторитетніші видання, які входять до переліку рецензованих джерел WoS і Scopus. Журнали категорії Б включені до профільних міжнародних наукометричних баз і підпадають під усі критерії, передбачені Порядком. Журнали категорії В – це журнали, що були включені до переліку видань на момент затвердження Порядку, а також усі журнали, виключені з категорії Б чи А на два роки. Структуру наукової статті представлено на рис. 15.

СТРУКТУРА НАУКОВОЇ СТАТТІ

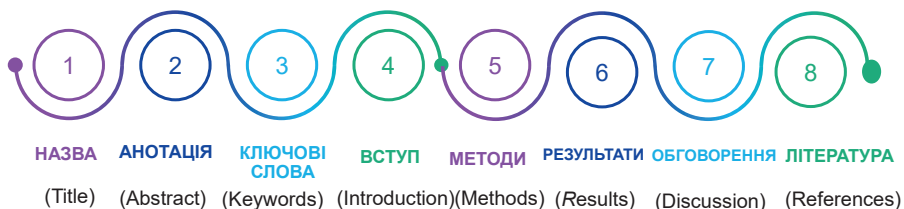

Рис.15. Структура наукової статті (розроблено автором)

Аналіз структури наукових статей (категорія «Педагогіка», «Філологічні науки») на прикладі фахових журналів категорії Б.

ВЧЕНІ ЄДИНІ
Разом ми сильніші!

ФІЛОЛОГІЯ. КАТЕГОРІЯ Б

<https://apultp.knu.ua/index.php/APULTP>

<https://ukrmova.iul-nasu.org.ua/>

<https://undip.org.ua/about/publications/ukrain-ska-mova-i-literatura-v-shkoli/>

<https://lcp.ndu.edu.ua/index.php/polissia/index>

<https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk>

Аналіз структури збірника «Щорічник Чернігівського обласного педагогічного ліцею: питання педагогіки, методики та науки» (<https://lyceum-cn.org/diialnist/publikatsiina-diialnist>). Збірник призначено для викладачів, учителів, студентів, учнів та всіх, хто цікавиться розвитком освіти в умовах становлення Нової української школи. Зміст збірника: I. Питання педагогіки. II. Питання методики. III. Питання науки. IV. Психологія та виховання.

Розгляд ресурсів методичного кластера для філологів, зокрема матеріалів «Віртуального методичного кабінету»

Сильна мова – успішна держава

Резюме. Публікаційна активність

Сучасні освітні тренди

Віртуальний науково-методичний кабінет

Організаційно-методичне забезпечення навчання української мови і літератури

Науково-дослідницька діяльність

Професійний розвиток учителя-словесника

Онлайн-сервіси для філолога

Проектна діяльність

Дискусійний простір

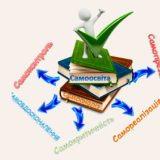
Віртуальний методичний кабінет

Організаційно-методичне забезпечення навчання української мови і літератури

Науково-дослідницька діяльність

Професійний розвиток учителя-словесника

Онлайн-сервіси для філолога

МІНІКЕЙС

Ситуація для обговорення 1

Готуючись до участі в I Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна освіта в умовах глобалізованого світу: реалії, виклики, перспективи», що відбудеться 23-24 травня 2024 року, Ангеліна Вікторівна, філолог за фахом, вирішила презентувати результати власного дослідження з теми «Дослідницькі завдання на уроках української мови і літератури». Не маючи досвіду, молода вчителька української мови і літератури розгубилася, вибираючи секцію для участі.

Будь ласка, допоможіть визначитись із секцією, вибравши оптимальний/і, на вашу думку, варіант/варіанти.

Тематичні напрями роботи конференції

1. Ціннісні пріоритети сучасної освіти: український та зарубіжний досвід.
2. Освітня мобільність – екологічний шлях до євроінтеграції.
3. Інноваційні підходи до професійної підготовки фахівців в умовах сучасної системи освіти.
4. Мовна освіта в глобалізованому полікультурному світі.
5. Інформаційно-комунікаційні технології в галузі освіти.
6. Використання штучного інтелекту в організації освітнього процесу.
7. Збереження ментального здоров'я учасників освітнього процесу в умовах невизначеності.

Ситуація для обговорення 2

«Секрет успіху – сучасна тема та лаконічність її викладу», – вирішив Іван Миколайович, учитель української мови і літератури, який виявив бажання взяти участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська мова як чинник національної державности». Захід планували провести 24 листопада 2023 року в змішаному форматі. Було вибрано секцію «Мовна ситуація в Україні». Учитель нашвидкуруч написав тези, не продумавши попередньо план. Використав загальні фрази про актуальність теми, два джерела літератури, одне з яких було його власне. Часу на форматування тексту не залишалось. Щоб устигнути, учитель відправив текст не перечитуючи. На жаль, тези не були прийняті до друку.

Поясніть, які правила написання тез було порушено в цьому випадку?

Ситуація для обговорення 3

На пропозицію методиста ліцею взяти участь у науково-практичній конференції та підготувати тези вчителька-філолог Ірина Олексіївна, яка має вже 30 років стажу роботи, сказала, що вона повністю себе реалізує, викладаючи українську мову і літературу, а подібні заходи лише відволікають її від підготовки до уроків.

Спробуйте знайти три вагомі аргументи, щоб заохотити та мотивувати педагога долучатися до подібних заходів.

Ситуація для обговорення 4

Філологам варто бути в курсі останніх освітніх тенденцій у своїй галузі. У зв'язку з війною західні освітні ресурси частково або повністю стали безкоштовними для українських освітян та відкрили більше можливостей для професійного розвитку. Про нові освітні тренди можна прочитати у фахових педагогічних виданнях. Науково-методичний відділ ліцею вирішив підготувати семінар для обміну досвідом з використання якісних освітніх ресурсів та фахових видань, які можуть зацікавити філологів.

Який/яке із актуальних освітніх ресурсів/видань ви могли б презентувати?

Ситуація для обговорення 5

Підсумовуючи результати роботи кафедри української мови і літератури ліцею у 2023/2024 н.р., Олена Іванівна, голова методичної комісії суспільно-гуманітарних дисциплін, запропонувала розробити спільний план дій для активізації публікаційної активності філологів ліцею.

Спираючись на власний досвід, запропонуйте свої ідеї.

Список рекомендованих джерел

1. Вернигора, Н. М. (2015). Написання сучасної наукової статті: методичні рекомендації. Київ: Ун-т ім. Бориса Грінченка, Гуманітарний ін-т. Київ: Білий Тигр, 28 с.
2. Хайчіна, Ю. М. (2014). Методично рекомендований алгоритм написання тез доповідей: методичні рекомендації. Кременчук.

Загальні рекомендації щодо розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури в науково-методичній системі ліцею

Підготовлені за результатами дослідницького пошуку методичні рекомендації передбачають чітку координацію дій представників адміністрації ліцею, науково-методичного відділу, методистів, методичної ради, методичної комісії суспільно-гуманітарних дисциплін, учителів української мови і літератури, психологічної служби ліцею, практичного психолога. Такий підхід уможливило та активізує розвиток ДК УУМЛ. У зв'язку з цим конкретизуємо рекомендаційні настанови і пропозиції означеним структурним підрозділам та освітнім інституціям для відпрацювання чітких механізмів координації дій, зорієнтованих на розвиток ДК педагогів-філологів.

Адміністрації ліцею:

1. У нормативних документах щодо організації освітнього процесу передбачити можливості здійснення ДД здобувачів освіти ліцею і розвитку ДК педагогів, переглянути й удосконалити цільові настанови, зміст і форми реалізації навчання, виховання, розвитку й соціалізації учнівської молоді.
2. У завданнях і змісті стратегії розвитку ліцею врахувати необхідність розвитку ДК фахівців та формування означеної компетентності в здобувачів освіти ліцею.
3. Розробити та реалізувати стратегію стимулювання вчителів до професійного розвитку, зокрема до проведення наукових досліджень.
4. Модернізувати систему НМР ліцею щодо організації дослідно-орієнтованого навчання.
5. Створити в ліцеї дослідно-орієнтоване середовище та сприяти його успішному функціонуванню.
6. Провести SWOT-аналіз розвитку закладу освіти з урахуванням особливостей воєнного періоду, освітніх тенденцій та потенційних небезпек.
7. Створити умови для реалізації академічної свободи вчителя та професійного розвитку.
8. Забезпечити узгодження дій усіх структурних підрозділів ліцею відповідно до мети створення дослідно-орієнтованого середовища.

Науково-методичному відділу ліцею, методистам ліцею:

1. Розробити циклограму роботи науково-методичного відділу з розвитку ДК УУМЛ.
2. Вивчати запити вчителів-філологів щодо проблеми професійного розвитку.

3. Забезпечувати ефективний науково-методичний супровід заходів: конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН, тижднів наук, олімпіади та конкурси (мовно-літературна галузь знань).

4. Організувати науково-пізнавальні заняття для учнів «Азбука наукового дослідження» та долучати до їх проведення фахівців-філологів.

5. Здійснювати методичний супровід роботи наукового(их) гуртка(ів), секцій, клубів, учнівських об'єднань, товариств з української мови та літератури, курсів за вибором, спецкурсів, консультаційних занять із підготовки до ЗНО/НМТ.

6. Ініціювати інтегровану проєктну роботу з української мови і літератури та координувати її здійснення в системі навчальних та позанавчальних занять.

7. Організовувати та проводити тематичні науково-практичні заняття «Дослідницький простір філолога».

8. Забезпечувати науково-методичний супровід підготовки ВУМЛ до фахових конкурсів регіонального, обласного, всеукраїнського рівнів (конкурс «Учитель року» тощо).

9. Здійснювати моніторинг наукових, науково-методичних, педагогічних, філологічних видань та сприяти публікаційній активності вчителів-словесників.

10. Ініціювати створення локального науково-методичного видання ліцею та долучати ВУМЛ до публікацій результатів власної ДД.

11. Системно залучати вчителів до науково-практичних конференцій, семінарів, вебінарів, майстер-класів та інших форм співпраці в офлайн- та онлайн-режимах.

12. Забезпечувати обмін досвідом із проблеми розвитку дослідницьких умінь і навичок, зокрема педагогічне стажування.

13. Організувати в ліцеї системне навчання з оволодіння методикою дослідницької роботи.

14. Ініціювати питання щодо організації й координування співпраці предметної кафедри із закладами вищої та післядипломної педагогічної освіти, центрами професійного розвитку педагогічних працівників, школами педагогічної майстерності тощо.

15. Здійснити моніторинг курсів, науково-методичних заходів із проблеми розвитку ДК учителів-філологів та спланувати програму (заходи) щодо підвищення кваліфікації ВУМЛ.

16. Скласти програму розвитку кадрового потенціалу ВУМЛ.

17. Створити освітню методичну онлайн-платформу ліцею для обміну досвідом із розвитку ДК ВУМЛ.

Методичний раді ліцею:

1. Забезпечити ознайомлення ВУМЛ із нормативно-правовими документами ліцею, що регулюють освітню діяльність.
2. Ефективно використовувати для організації ДД УУВМ інноваційні колегіальні форми роботи, на кшталт: «Педагогічні колегії», «Педагогічні академії» із залученням наукових працівників.
3. Спланувати на засіданнях методичної ради розгляд сучасних підходів до розвитку ДК ВУМЛ та формування ДК учнів.
4. Здійснювати моніторинг роботи науково-методичного відділу з проблеми розвитку ДК УУМЛ.
5. Узагальнювати й оприлюднювати кращі практики розвитку ДК та досвід ліцею загалом.
6. Ініціювати узагальнення інноваційного перспективного досвіду вчителів-філологів у співпраці з обласними інститутами післядипломної педагогічної освіти (видання методичних рекомендацій, методичних посібників тощо).

Методичний комісії вчителів суспільно-гуманітарного циклу:

1. Періодично діагностувати ціннісно-мотиваційну сферу ВУМЛ.
2. Здійснювати системну роботу з розвитку мотивації вчителів-філологів до проведення власних досліджень та організації дослідницької роботи зі здобувачами освіти.
3. Спонукаати вчителів-словесників до самоаналізу та рефлексії результатів професійної ДД або ДД у мовно-літературній галузі.
4. Сприяти реалізації спроектованої траєкторії індивідуального професійного розвитку філолога із застосуванням «Карти індивідуального професійного розвитку».
5. Активізувати дослідно-орієнтовані інтереси ВУМЛ засобами професійного стимулювання відповідно до стратегії розвитку ліцею.
6. Створювати ситуації успіху для ВУМЛ в освітньому середовищі ліцею.
7. Вивчати педагогічний досвід переможців конкурсів «Учитель року», учителів-філологів, які займаються ДД, організовують ДД здобувачів освіти.
8. Популяризувати успішний досвід ДД на сайті закладу, із використанням соцмереж (Facebook, Instagram та YouTube тощо).
9. Узагальнювати результати науково-дослідницької, проєктної, наукової роботи предметної кафедри.
10. Ініціювати створення методичного кластера для ВУМЛ.
11. Ініціювати створення електронного банку науково-дослідницьких робіт учасників МАН (секція «Українська мова», «Українська лі-

тература»), електронного банку олімпіадних і конкурсних завдань з української мови та літератури.

12. Узгодити зміст програми підготовки здобувачів освіти до олімпіади з української мови і літератури.

Учителям української мови і літератури:

1. Спланувати розвиток власної ДК відповідно до складеного на початку навчального року «Індивідуального освітнього маршруту» .

2. Щосеместру брати участь у моніторингу із застосуванням «Карт самооцінювання сформованості дослідницької компетентності» (Додаток Б) та щорічно – із застосуванням «Анкети для вчителів української мови і літератури» (Додаток Л).

3. Ґрунтовно опанувати нормативно-правову базу, що регламентує освітню діяльність ліцею.

4. Постійно поглиблювати методологічні знання щодо способів, методів і прийомів виконання навчально- і науково-дослідницької діяльності, використовувати інструменти формальної, неформальної, інформальної освіти.

5. Організовувати професійну діяльність на засадах дослідно-орієнтованого навчання та дотримуватись «Положення про академічну доброчесність».

6. Розробити критерії оцінювання результатів різних видів ДД здобувачів освіти з урахуванням їхніх пропозицій.

7. Опанувати зміст циклу занять «Дослідницький простір філолога».

8. Постійно використовувати спеціально підготовлені дослідницькі завдання на уроках української мови і літератури.

9. Розробити авторську програму підготовки здобувачів освіти ліцею до Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови і літератури.

10. Створити та системно поповнювати електронну базу олімпіадних та конкурсних завдань.

11. Спланувати проєктну роботу з учнями та у співпраці з учителями інших дисциплін реалізовувати інтегровані проєкти.

12. Долучатись до всіх видів НМР у ліцеї.

13. Планувати, організовувати, проводити заходи в межах тематичних тижнів і тижнів науки в ліцеї (мовно-літературна галузь знань).

14. Напередодні навчального року здійснити моніторинг актуальних та цікавих для здобувачів освіти курсів за вибором, спецкурсів та ініціювати їх проведення в ліцеї (мовно-літературна галузь знань).

15. Набувати досвіду організації ДД здобувачів освіти ліцею, брати участь у взаємодії з науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти, післядипломної педагогічної освіти, зокрема з проблем

розвитку ДК вчителя та формування ДК учнівської молоді.

16. Виявляти публікаційну активність (тези, статті, опис досвіду, система занять, методичні рекомендації тощо).

17. Постійно оновлювати професійне портфоліо й особистий сайт.

Психологічній службі ліцею, практичному психологу:

1. Сприяти створенню в ліцеї позитивної атмосфери колективної співпраці, співдружності, співтворчості, взаєморозуміння та взаємопідтримки.

2. Постійно оновлювати й використовувати в роботі діагностичний інструментарій для вивчення здатності вчителя-філолога до самоаналізу, саморозвитку, самоефективності, креативності, визначення ціннісних орієнтацій, мотивації, підвищення самооцінки тощо.

3. Організовувати тренінги для ВУМЛ із метою ознайомлення їх із сучасними техніками і прийомами емоційної стабілізації.

4. Проводити заходи з метою розвитку навичок планування, тайм-менеджменту, саморегуляції та саморозвитку.

Підготовлені за результатами дослідницького пошуку та багаторічної педагогічної діяльності рекомендації щодо розвитку ДК філолога мають сенс і в системі післядипломної освіти, слугуючи підґрунтям у здійсненні педагогічного супроводу та основою для навчально-методичного забезпечення розвитку досліджуваного феномену педагогів (модульних курсів, методичних і практичних посібників).

Відтак логічно послідовною дією наукового пошуку стало формулювання рекомендаційних настанов закладам післядипломної педагогічної освіти, що пов'язані, по-перше, із використанням успішного досвіду управління роботою адміністрації та методистів закладів для розбудови системи методичної роботи й забезпечення ефективного науково-методичного супроводу розвитку ДК педагога-філолога; по-друге, проведенням циклу тематичних науково-практичних занять «Дослідницький простір філолога»; по-третє, плануванням під час курсової підготовки заходів щодо обміну досвідом з проблеми розвитку ДК учителів-філологів та здобувачів освіти ліцею.

Висновки

Виклики, які долають учителі в період невизначеності, у час відбудови та відновлення зруйнованих закладів освіти, оптимізації мережі ліцеїв, наповнення новим змістом системи старшої профільної школи, спонукають до безперервної роботи над своїм професійним розвитком, до переосмислення української мови і літератури як державотворчої сили, розуміння цінності науково-практичних знань як фундаментальної основи повноцінного розвитку особистості здобувачів освіти.

Методичні рекомендації розроблено на основі практичного досвіду розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови та літератури в системі науково-методичної роботи ліцею, що зазнала змін під впливом безпекової ситуації в країні, змінного формату навчання здобувачів освіти, змін кадрового потенціалу, відкриття нових профілів навчання відповідно до запитів учнів та прийняття Державного стандарту старшої профільної школи. Дотримання визначених у методичних рекомендаціях педагогічних умов, використання засобів для їх реалізації та запропонованого діагностичного інструментарію сприяють розвитку дослідницької компетентності вчителів. Упровадження циклу науково-практичних занять «Дослідницький простір філолога» забезпечить набуття практичних навичок дослідницької діяльності та оптимізує системну роботу з розвитку дослідницької компетентності філологів у ліцеях, в інститутах післядипломної педагогічної освіти та центрах професійного розвитку педагогічних працівників. Обрані для розгляду теми відповідають основним векторам професійної діяльності вчителів-словесників у старшій школі та враховують проблеми, які має вирішити вчитель у воєнний час.

Система професійного розвитку вчителів в умовах війни і в перспективі повоєнної відбудови потребує реформування, використання нових можливостей для взаємодії в освітньому й науковому просторі. Розроблені методичні рекомендації допоможуть педагогам переосмислити традиційні підходи до свого професійного розвитку та обрати нові способи професійного самовдосконалення й відкрити власний потенціал на основі потужної системи науково-методичної роботи в ліцеї – інноваційному закладі освіти, інтегрованому в систему сучасної української освіти.

Продовження реформи НУШ на рівні старшої профільної школи орієнтує на використання сучасних підходів, практик та інструментарію в освітній та науковій сферах. Стратегічна мета державної політики – це «освіта протягом життя, розвиток та посилення людського

потенціалу, імплементація європейських принципів» (План відновлення України, 2022), що й зумовлює безперервність професійного самовдосконалення. Інтегруючи ідею навчання як дослідження в практику вивчення української мови і літератури, учитель-філолог відкриває в собі дослідника, який здатний по-новому реалізувати свій творчий потенціал у професії. Результатом роботи над собою має стати нова якість знань, поширення ефективних моделей професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Базиль, Л. О., & Орлов, В. Ф. (2018). Консультування з кар'єри: конструктивна взаємодія науки і практики. *Professional Pedagogics*, 1(18), 4-10. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.4-10>
2. Базиль, Л. О. (2016). Теоретичні і методичні засади розвитку літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури [Дис. доктора пед. наук]. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова.
3. Вовк, М. П. (2020). Тенденції розвитку філологічної освіти в Україні. Професійна і неперервна освіта. Польсько-український науковий щорічник. Варшава: Академія спеціальної педагогіки ім. Марії Гжегожевської, 5, 227-240.
4. Волошина, О. В. (2023). Формування відповідального ставлення до системи педагогічних цінностей у майбутніх учителів. *Вісник науки та освіти*, 1(7), 421-431. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1\(7\)-421-431](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1(7)-421-431)
5. Волошина, О. В., & Зелінський, В. Ю. (2023). Роль проєктної технології у підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності. *Вісник науки і освіти*, 5 (11), 424-435. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-424-435](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-424-435)
6. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України: методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М. В. Головка [Електронне видання]. Київ: Педагогічна думка. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vtraty.pdf; <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>
7. Іконнікова, М. В. (2017). Проблеми підготовки майбутніх філологів у сучасному науковому дискурсі. *Освітній простір України*, 9, 62-29. <https://doi.org/10.15330/esu.9.62-69>
8. Коваленко, Л. В. (2017). Розвиток професійної компетентності

вчителя української мови та літератури в системі післядипломної освіти: методичний посібник. Суми: Ніко.

9. Кокун, О. М. (2014). Опитувальник професійного самоздійснення. Практична психологія та соціальна робота, 7, 35-39.

10. Концепція Нової української школи (2017). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

11. Концепція розвитку педагогічної освіти (2018). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

12. Метельська, Н. Й. (2019). Психологічні основи дослідження та розвитку професійної самосвідомості працівників освіти: методичні матеріали та рекомендації. К. В. Седих (Ред.). Полтава.

13. Любчак, Н. М. (2020). Особливості формування дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх учителів української мови та літератури у процесі проєктної діяльності: дані емпіричного дослідження. Актуальні питання гуманітарних наук, 32(2), 171-176. <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/32.214693>

14. Пасічник, Л. В. (2019). Новітні підходи до визначення ролі вчителя української мови та літератури (Нова українська школа). Педагогіка формування творчої особистості, 1(67), 14-17. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.67-1>

15. План відновлення України: освіта та наука як фундамент розвитку людського потенціалу (2022, 6 липня). Міністерство освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/plan-vidnovlennya-ukrayini-osvita-ta-nauka-yakfundament-rozvitku-lyudskogo-potencialu>

16. Про вищу освіту (2014, 1 липня). Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

17. Про освіту (2017, 5 вересня). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

18. Про повну загальну середню освіту (2020, 16 січня). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

19. «Про професійний розвиток працівників» (2012, 12 січня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4312-17#Text>

20. Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2020, 23 грудня). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v2736915-20>

21. Радкевич, В. О. (2024). Науково-методичне забезпечення професійної і фахової передвищої освіти в умовах воєнного стану. Вісник НАПН України, 6(1), 1-14. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6110>
22. Семенов, О. М., & Земка, О. І. (2014). Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика: монографія. Суми: Ніко.
23. Сердюк, Г. А. (2022a). Компетентнісний підхід у формуванні гнучких умінь (soft skills) як передумова професійного самовизначення учнів у наукових ліцеях. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*, 1 (4), 82-91. DOI: <https://doi.org/10.15804/ve.2022.04.10>
24. Сердюк, Г. А. (2022b). Проектна діяльність як ефективна форма дослідно-орієнтованого навчання в наукових ліцеях. *Science and education for sustainable development. Monograph 50*. Publishing House of University of Technology, Katowice, Poland. 616-620. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734429/>
25. Сердюк, Г. А. (2023a). Аналіз основних дефініцій дослідження розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови та літератури. *Professional Pedagogics*, 1(26), 31-40. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2023.26.31-40>
26. Сердюк, Г. А. (2023b). Освітній процес у науковому ліцеї під час війни. Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (м. Запоріжжя, 29-31 травня 2023 року). Запоріжжя: ТДАТУ, 433-437.
27. Сердюк, Г. А. (2023c). Педагогічні умови розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури ліцею. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2(68), 253-259. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/68-2-37>
28. Сиваш, С. В. (2020). Розвиток творчого потенціалу вчителів української мови і літератури в системі післядипломної освіти. [Дис. канд. пед. наук]. Запоріжжя: Класичний приватний університет.
29. Сидоренко, В. В. (2013). Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти. [Автореферат дис. докт. пед. наук]. Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.
30. Сисоева, С. О., & Козак, Л. В. (2016). Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навчальний посібник. Київ:

ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС».

31. Торба, Н. Г. (2021). Психологічні аспекти творчого підходу в роботі педагога сучасної професійної школи: навчально-методичний посібник. Біла Церква: БІНПО УМО.

32. Тягло, Н. В. (2020). Підготовка вчителів у системі післядипломної освіти до організації науково-дослідницької діяльності учнів. [Дис. канд. пед. наук]. Запоріжжя: Запорізький національний університет.

33. Стандарт спеціалізованої освіти наукового спрямування (2019, 16 жовтня). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v1303729-19>

34. Юрченко, Л.А. (2015). Роль та місце проєктних технологій на уроках української мови та літератури. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 41, 174-178.

35. Kuznetsova, H., Serdiuk, H., Bazyl, L., Vyshnyk, O., & Sobko, V. (2024). Realities of developing the research competence of teachers-philologists in wartime. *Eduweb Magazine*, 18(1), 218-234. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.01.16>

ПОЛОЖЕННЯ

про академічну доброчесність учасників освітнього процесу ліцею

ПОЛОЖЕННЯ

про Ліцейну академію наук «Веді» комунального закладу «Чернігівський обласний науковий ліцей» Чернігівської обласної ради

ПОЛОЖЕННЯ

про методичну раду комунального закладу «Чернігівський обласний науковий ліцей» Чернігівської обласної ради

ПОЛОЖЕННЯ

про методичні комісії комунального закладу «Чернігівський обласний науковий ліцей» Чернігівської обласної ради

«Карта самооцінювання сформованості дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури»

(розроблено автором)

Шановний/а колего!

Оцініть себе за 9-бальною шкалою відповідно до кожного показника (1 - найнижчий рівень сформованості, 9 – найвищий рівень сформованості).

№	Компоненти дослідницької компетентності	Рівень прояву
Мотиваційно-ціннісний		
1	Усвідомлення особистісної значущості науково-педагогічних досліджень у професійній діяльності вчителя української мови і літератури.	Від 1 до 9
2	Ціннісне ставлення вчителя української мови і літератури до здійснення власного педагогічного дослідження.	
3	Наявність світоглядних цінностей, обумовлених інтересом до проведення досліджень у мовно-літературній галузі знань.	
4	Усвідомлення цінності дослідницької діяльності для підвищення якості освіти.	
5	Пізнавальна та професійна мотивація вчителя української мови і літератури, опосередкована через дослідницьку діяльність.	
6	Аксіологічна спрямованість наукового пізнання рідної мови і літератури та глибокий інтерес до науково-педагогічних досліджень у мовно-літературній галузі знань.	
7	Потреба вчителя української мови і літератури в розвитку дослідницьких умінь і навичок, оволодінні дослідницькою технологією навчання.	

№	Компоненти дослідницької компетентності	
Когнітивний		
1	Володіння системою знань, що забезпечують здатність самостійно проводити науковий пошук, систематизувати, аналізувати необхідну інформацію та опановувати методологічний апарат дослідження.	
2	Методологічні знання щодо логіки, структури, методів і функцій дослідницької діяльності.	
3	Знання методології, структури та етапів педагогічного дослідження.	
4	Знання методів педагогічного дослідження.	
5	Знання базових технологій, форм, методів, прийомів і засобів, необхідних для організації дослідно-орієнтованого навчання.	
6	Знання правил оформлення результатів дослідницьких робіт, технології пошуку інформації в процесі наукової роботи, правил складання бібліографічного опису для списків літератури і джерел.	
7	Знання способів представлення результатів власного педагогічного дослідження.	

№	Компоненти дослідницької компетентності	
Креативно-діяльнісний		
1	Здатність визначати мету та завдання дослідження, формувати проблему, добирати відповідні методи дослідження, визначати методологічний апарат дослідження.	
2	Творчий підхід до сприйняття та аналізу наукової інформації, вибір певної наукової позиції.	
3	Наявність навичок творчого застосування відповідних методів, засобів і методик для проведення досліджень, зокрема в межах змісту галузі «Мова і література (українська)».	
4	Здатність до професійного творчого самовдосконалення, планування самоосвіти, творчого впровадження дослідницької діяльності в системі методичної роботи закладу.	
5	Здатність досліджувати, аналізувати, систематизувати, уточнювати, визначати, описувати наукові факти та впроваджувати наукові дослідження з мовно-літературної галузі знань в освітній процес.	
6	Використання методів і засобів оцінювання якості досліджень, уміння презентувати свої наукові досягнення відповідно до прийнятих у науковій спільноті критеріїв та творчо використовувати результати наукового пошуку на практиці.	
7	Уміння використовувати інноваційні дослідницькі технології, обирати ефективні методи і форми організації дослідно-орієнтованого освітнього процесу з метою забезпечення якості профільної загальної середньої освіти.	

№	Компоненти дослідницької компетентності	
Рефлексивно-оцінювальний		
1	Здатність аналізувати правильність мети, завдань, відповідність змісту дослідження поставленим завданням.	
2	Здатність здійснювати самооцінювання, самопізнання, глибинну самооцінку власних дослідницьких досягнень та перспектив наукового пошуку.	
3	Наявність умінь і навичок самооцінювання, саморозвитку для вдосконалення професійних якостей.	
4	Наявність особистісно-професійних якостей учителя-філолога, що забезпечують прагнення до професійного розвитку загалом та дослідницької компетентності зокрема.	
5	Здатність до саморегуляції через систему знань про способи професійного самовдосконалення.	
6	Готовність здійснювати емоційну оцінку, уміння розуміти власні почуття, прагнення.	
7	Розуміння самоефективності та власного потенціалу й здібностей для організації та проведення дослідницької діяльності.	

№	Компоненти дослідницької компетентності	Рівні дослідницької компетентності			
		Низький	Середній	Достатній	Високий
1.	Мотиваційно-ціннісний	27 і менше	28-37	38-49	51-63
2.	Когнітивний	27 і менше	28-37	38-49	51-63
3.	Креативно-діяльнісний	27 і менше	28-37	38-49	51-63
4.	Рефлексивно-оцінювальний	27 і менше	28-37	38-49	51-63

**Методика вимірювання потреби (мотиву)
в досягненні Ю. М. Орлова (Метельська, 2019: 44)**

Інструкція. Пропонуємо ряд тверджень. Якщо Ви згодні з висловлюванням, то поряд з його номером напишіть «так» або поставте знак «+», якщо не згодні, то напишіть «ні» («-»).

Текст опитувальника

1. Думаю, що успіх у житті залежить більше від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я втрачу улюблене заняття, життя для мене втратить сенс.
3. Для мене в будь-якій справі важливе виконання, а не кінцевий результат.
4. Уважаю, що люди більше страждають від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин із близькими.
5. На мою думку, більшість людей живе далекими цілями, а не близькими.
6. У житті в мене було більше успіхів, ніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж діяльні.
8. Навіть у звичайній роботі я намагаюся вдосконалити деякі її елементи.
9. Поглинений думками про успіх, я можу забути про запобіжні заходи.
10. Мої близькі вважають мене ледачою людиною.
11. Думаю, що в моїх невдачах винні скоріше обставини, ніж я сам/сама.
12. Мої батьки занадто строго контролюють мене.
13. Терпіння в мені більше, ніж здібностей.
14. Лінь, а не сумніви в успіху спонукають мене занадто часто відмовлятися від своїх намірів.
15. Думаю, що я впевнена в собі людина.
16. Заради успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси не на мою користь.
17. Я не старанна людина.
18. Коли все йде гладко, моя енергія підсилюється.
19. Якби я був/була журналістом, я писав би/писала б радше про оригінальні винаходи людей, ніж про події.
20. Мої близькі зазвичай не поділяють моїх планів.
21. Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх ровесників.
22. Мені здається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.
23. Я міг би/могла б досягти більшого, звільнившись від поточних справ.

Опрацювання результатів. За кожну відповідь «так» на твердження 2, 6-8, 14, 16, 18, 19, 21-23 ставиться 1 бал. За відповідь «ні» на твердження 3-5, 9-13, 15, 17, 20 ставиться 1 бал.

Потреба в досягненнях (ПД) дорівнює сумі балів за відповіді «так» і «ні». Максимальну кількість балів, яку може набрати респондент, становить 23.

Чим більшу суму балів набирає опитуваний, тим більшою мірою в нього виражена потреба в досягненнях.

Результат до 10 балів – низький рівень; 11-12 – нижче середнього; 13-14 – середній; 15-16 – вище середнього; 17-22 – високий.

Методика “Шкала самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема”

(Коkun, О.М., Пішко, І.О., Лозінська,, Н.С., Копаниця О.В.,
& Малхазов, О.Р., 2011: 142)

Інструкція. Прочитайте, будь ласка, кожне твердження та вкажіть в реєстраційному бланку одну відповідь, позначивши знаком “+” відповідну клітину.

Обробка результатів. Шкала самоефективності складається з 10-ти тверджень, які респонденту пропонують співвіднести з ефективністю своєї діяльності. Позначення респондентом клітини “абсолютно неправильно” дає 1 бал; “імовірно, неправильно” дає 2 бали; “імовірно, правильно” – 3 бали; “абсолютно правильно” – 4 бали. Щоб отримати підсумковий результат, складіть бали за всіма 10-ма твердженнями.

Інтерпретація результатів. Отримані результати інтерпретуються таким чином: 36-40 балів – висока самоефективність; 30-35 балів – вища за середню; 25-29 балів – середня; 20-24 бали – нижча за середню; 19 і менше балів – низька.

№ п/п	Твердження	Абсолютно неправильно	Імовірно, неправильно	Імовірно, правильно	Абсолютно правильно
1	Якщо я докладу зусиль, то завжди знайду вирішення навіть складних проблем.				
2	Якщо мені щось заважає, то я все ж таки знаходжу шляхи досягнення мети.				
3	Мені достатньо легко досягати своїх цілей.				
4	У несподіваних ситуаціях я завжди знаю, як поводитися.				
5	Я вірю, що можу впоратися з непередбачуваними труднощами.				
6	Якщо я докладу достатньо зусиль, то зможу впоратися з більшістю проблем.				
7	Я готовий (готова) до будь-яких труднощів, оскільки покладаюся на власні здібності.				
8	Якщо переді мною постає якась проблема, то я, звичайно, знаходжу кілька варіантів її вирішення.				
9	Я можу щось вигадати навіть у безвихідній, на перший погляд, ситуації.				
10	Я, звичайно, здатен (здатна) тримати ситуацію під контролем.				

Оцінка рівня творчого потенціалу особистості (А.В. Батаршев) (Торба, 2021: 74)

Методика дає можливість виявити самооцінку особистісних якостей або частоту їх прояву, які характеризують рівень розвитку творчого потенціалу особистості. **Інструкція.** Методика складається з 18 запитань. У запропонованому нижче бланку необхідно за 9-бальною шкалою провести самооцінку особистісних якостей або частоту їх прояву в заданих ситуаціях життєдіяльності.

1	Як часто вам вдається довести до логічного кінця справу, яку розпочали?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
2	Якщо всіх людей розділити на логіків, евристиків та генераторів ідей, то якою мірою ви є генератором ідей?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
3	Якою мірою ви відносите себе до рішучих людей?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
4	Якою мірою ваш кінцевий «продукт» частіше за все відрізняється від первісного проекту, задуму?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
5	Наскільки ви здатні проявляти вимогливість та наполегливість, щоб люди, які вам щось пообіцяли, виконали свою обіцянку?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
6	Як часто вам доводиться виступати з осудженням когось?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
7	Як часто вирішення проблем, які у вас виникають, залежить від вашої енергії і настирності?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
8	Який процент людей у вашому колективі частіше за все підтримує вас, ваші ініціативи та пропозиції? (один бал–10%)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
9	Як часто у вас буває оптимістичний і веселий настрій?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
10	Якщо всі проблеми, які вам доводилося вирішувати за останній рік, умовно розділити на теоретичні і практичні, то якою виявиться питома вага практичних?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
11	Як часто вам доводиться відстоювати свої принципи, переконання?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
12	Якою мірою ваше вміння спілкуватися, ваша комунікабельність допомагає у вирішенні життєво важливих для вас проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
13	Як часто у вас виникають ситуації, коли головну відповідальність за рішення найбільш складних проблем і справ у колективі вам доводиться брати на себе?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
14	Як часто і якою мірою ваші ідеї, проекти вдавалося втілити в життя?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
15	Як часто вам вдається, проявляючи винахідливість і навіть підприємливість, хоч у чомусь випередити своїх суперників у роботі чи в навчанні?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

16	Як багато серед ваших друзів і близьких людей, які вважають вас людиною вихованою та інтелігентною?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
17	Як часто вам у житті доводилося робити щось таке, що було сприйняте навіть вашими друзями як несподіванка, принципово нова справа?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9
18	Як часто вам доводиться докорінно змінювати своє життя або знаходити принципово нові підходи у вирішенні старих проблем?	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

Обробка результатів

Рівні	Кількість набраних балів
Дуже високий рівень	143–162
Високий рівень	130–142
Вище середнього	115–129
Трохи вище середнього	100–114
Середній	85–99
Трохи нижче середнього	70–84
Нижче середнього	55–69

Опитуальник професійного самоздійснення (Кокун, 2014: 35-39)

І частина. Інструкція. Шановні колеги! Будь ласка, дайте відповіді на запитання. Виберіть із запропонованих ту, яка найбільше підходить.

№	Запитання	Варіанти відповіді				
1	Чи багато ви працюєте над підвищенням свого професійного рівня?	узагалі не працюю	іноді	періодично	часто	постійно
2	Чи маєте ви план свого подальшого професійного розвитку?	не маю плану	практично не маю	у загальних рисах	у головному маю	маю чіткий план
3	Чи задоволені ви власною професійною кар'єрою?	не задоволений	імовірно, не задоволений	важко відповісти	імовірно, задоволений	повністю задоволений
4	Після досягнення певної професійної мети як швидко ви ставите наступну?	не ставлю взагалі	через тривалий час	через певний час	досить швидко	практично відразу
5	Наскільки гармонійно вам вдається поєднувати професійну діяльність з позафаховим життям?	зовсім не вдається	частіше не вдається	частково вдається	вдається майже постійно	завжди вдається
6	Як швидко ви досягаєте поставлених професійних цілей?	тривалий час	досить повільно	через певний час	досить швидко	дуже швидко
7	Як ви оцінюєте рівень своїх професійних досягнень?	низький	невисокий	середній	досить високий	високий
8	Як часто ваш професійний досвід стає у пригоді іншим фахівцям?	практично ніколи	іноді	періодично	часто	постійно
9	Наскільки повно ви як особистість можете розкритися в роботі?	зовсім не можу	незначною мірою	частково	істотно	практично повністю
10	Наскільки творчо ви намагаєтесь виконувати вашу роботу?	не намагаюся	іноді дію творчо	частково дію творчо	здебільшого дію творчо	постійно дію творчо
11	Як ви оцінюєте свій потяг до підвищення професійного рівня?	повністю відсутній	невисокий	середній	досить виражений	дуже високий
12	Наскільки чітко ви уявляєте своє професійне майбутнє?	ніяк не уявляю	практично не уявляю	у загальних рисах	в основному уявляю	чітко уявляю
13	Чи задоволені ви своїми професійними досягненнями?	не задоволений	імовірно, не задоволений	важко відповісти	імовірно, задоволений	повністю задоволений
14	Чи згодні ви з тим, що в роботі постійно слід рухатися вперед?	не згодний	імовірно, не згодний, ніж згодний	не завжди згодний	здебільшого згодний	повністю згодний

15	Як оцінюєте рівень свого професійного менталітету, ідентифікації з професійним співтовариством?	низький	невисокий	середній	досить високий	високий
16	Наскільки часто ви досягаєте поставлених професійних цілей?	дуже рідко	рідко	періодично	часто	практично завжди
17	Як оцінюють отримані вами професійні здобутки ваші колеги?	низькі	невисокі	середні	досить високі	високі
18	Як часто ваші професійні здобутки використовують інші фахівці?	ніколи	іноді	періодично	часто	постійно
19	Наскільки повно можуть розкритися в професійній діяльності ваші здібності?	зовсім не можуть	незначною мірою	частково	істотно	практично повністю
20	Наскільки гнучким є стиль вашої професійної діяльності?	зовсім не гнучкий	майже не гнучкий	іноді гнучкий	досить гнучкий	дуже гнучкий
21	Чи отримувате ви задоволення в результаті підвищення своєї професійної майстерності?	зовсім ні	практично ні	повне задоволення	достатнє задоволення	дуже велике задоволення
22	Чи проектуєте ви власну кар'єру?	ніяк не практикую	практично ні	у загальних рисах	намагаюся проєктувати	чітко проєктую
23	Чи задоволені ви своїм професійним рівнем?	не задоволений	імовірно, не задоволений	важко відповісти	імовірно, задоволений	повністю задоволений
24	Після отримання певного результату в роботі як швидко вам хочеться досягти ще кращого?	взагалі не хочеться	через тривалий час	невдовзі	швидко	практично відразу
25	Наскільки чітко сформувалася у вас власна професійна позиція?	ще відсутня	недостатньо сформована	частково сформована	майже повністю	повністю
26	Якою мірою ви досягаєте поставлених професійних цілей?	дуже малою	невеликою мірою	частково досягаю	значною мірою	повністю
27	Як оцінює керівництво ваші професійні здобутки?	низькі	невисокі	середні	досить високі	високі
28	Якою мірою ви передаєте свої професійні знання і досвід, навчаючи інших?	не передаю	незначною мірою	частково	досить повно	повністю
29	Які можливості створює вам професійна діяльність для самовдосконалення?	дуже малі	незначні	часткові	великі	дуже великі
30	Чи багато нового ви привнесли у свою професію?	дуже мало	небагато	посередньо	багато	дуже багато

Опрацювання результатів. І частина містить 30 запитань, на кожне з яких пропонується 5 варіантів відповіді, розташованих за порядковою шкалою зростання вираженості ознаки зліва направо (відповідно вибір крайньої лівої відповіді дорівнює 0 б., другої зліва – 1 б. третьої – 2 б., четвертої – 3 б., п'ятої – 4 б.). Згідно з ключем підраховують суми балів за 10-ма ознаками професійного самоздійснення, поєднаними за двома його формами, а також визначають сумарний результат, який характеризує загальний рівень професійного самоздійснення фахівця.

Ключ

№	Ознаки	№
1.	Внутрішньопрофесійні	
1.1.	Потреба в професійному вдосконаленні	1, 11, 21
1.2.	Наявність проєкту власного професійного розвитку	2, 12, 22
1.3.	Переважаюче задоволення власними професійними досягненнями	3, 13, 23
1.4.	Постійна постановка нових професійних цілей	4, 14, 24
1.5.	Формування власного «життєво-професійного простору»	5, 15, 25
2.	Зовнішньопрофесійні	
2.1.	Досягнення поставлених професійних цілей	6, 16, 26
2.2.	Визнання досягнень фахівця професійним співтовариством	7, 17, 27
2.3.	Використання професійного досвіду та здобутків іншими фахівцями	8, 18, 28
2.4.	Розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професії	9, 19, 29
2.5.	Вияв високого рівня творчості в професійній діяльності	10, 20, 30

Нормативні дані показників професійного самоздійснення (у балах)

№	Рівень професійного самоздійснення	Загальний	Внутрішньо-професійний	Зовнішньо-професійний
1	Низький	Більше, дорівнює 45	Більше, дорівнює 21	Більше, дорівнює 19
2	Нижчий за середній	46-63	22-32	20-30
3	Середній	64-81	33-42	31-40
4	Вищий за середній	82-99	43-51	41-49
5	Високий	Більше, дорівнює 100	Більше, дорівнює 52	Більше, дорівнює 50

II ЧАСТИНА

Інструкція. Нижче опишіть, будь ласка, довільно, у якій формі і як Ваша професійна діяльність створює можливості для особистісної самореалізації (розкриття здібностей, особистісний розвиток, навчання інших, допомога іншим тощо). Якщо можна, розкрийте це питання конкретніше.

Анкета

**для визначення чинників, які стимулюють навчання,
розвиток і саморозвиток педагогів та перешкоджають цьому розвитку**

Інструкція. Мета анкетування – з'ясувати чинники, які стимулюють навчання, розвиток, саморозвиток учителів або ж перешкоджають цьому. Оцініть нижченаведені чинники за п'ятибальною шкалою:

5 – так (перешкоджають чи стимулюють);

4 – імовірно, так, аніж ні;

3 – і так, і ні;

2 – імовірно, ні;

1 – ні.

Чинники-перешкоди

1. Власна інерція.

2. Розчарування внаслідок невдач, виниклих раніше.

3. Відсутність підтримки і допомоги від керівників. 4. Ворожість оточення (заврожди, ревності тощо), яке погано сприймає ваші зміни і прагнення до кращого.

5. Неадекватний зворотний зв'язок із членами колективу та керівниками, відсутність об'єктивної інформації про себе.

6. Стан здоров'я.

7. Нестача часу.

8. Обмежені ресурси, складні життєві обставини.

Чинники-стимулятори

1. Шкільна методична робота:

2. Навчання на курсах.

3. Приклад і вплив колег.

4. Приклад і вплив керівників.

5. Організація роботи в школі.

6. Увага до певної проблеми керівників.

7. Довіра.

8. Новизна діяльності, умови роботи та можливість експериментувати.

9. Заняття самоосвітою.

10. Інтерес до роботи.

11. Збільшення відповідальності.

12. Можливість отримання визнання в колективі.

5 – так, стимулюють;

4 – імовірно, так, аніж ні;

3 – і так, і ні;

2 – імовірно, ні;

1 – ні.

Обчислення результатів. Коефіцієнти розвитку (Кр) обчислюють за формулою:

$$Кр = \frac{Кфак.}{Кмах.}$$

де Кфак. – сума балів, поставлених в анкетах,

Кмах – максимально можлива кількість балів в анкеті.

Методика «Визначення рівня рефлексивності»

А. В. Карпова, В.В. Пономарьової

Інструкція для обстежуваних. Вам потрібно дати відповіді на декілька тверджень опитувальника та поставити відмітку навпроти відповідної графи: абсолютно неправильно; неправильно; мабуть, неправильно; не знаю; мабуть, правильно; правильно; цілком правильно. Не замислюйтесь довго над відповідями. Пам'ятайте, що правильних або неправильних відповідей у даному випадку бути не може. Перша відповідь, яка спала на думку, і є правильною.

1. Прочитавши хорошу книгу, я завжди потім довго думаю про неї, хочу її з кимось обговорити.
2. Коли мене раптом несподівано про щось запитують, я можу відповісти перше, що спало на думку.
3. Перш ніж зняти слухавку телефона, щоб зателефонувати в справі, я зазвичай у думках планую майбутню розмову.
4. Зробивши якийсь промах (помилка в діях, учинках), я довго потім не можу позбутися думок про нього.
5. Коли я розмірковую над чимось або розмовляю з іншою людиною, мені буває цікаво раптом пригадати, що послугувало початком ланцюжка думок.
6. Розпочинаючи виконувати важке завдання, я прагну не думати про майбутні труднощі.
7. Головне для мене – уявити кінцеву мету своєї діяльності, а деталі мають другорядне значення.
8. Буває, що я не можу зрозуміти, чому хтось не задоволений мною.
9. Я часто ставлю себе на місце іншої людини.
10. Для мене важливо в деталях уявляти собі хід майбутньої роботи.
11. Мені було б важко написати серйозний лист, якби я заздалегідь не склав/склала план.
12. Я вважаю за краще діяти, а не роздумувати над причинами своїх невдач.
13. Я досить легко ухвалюю рішення щодо вартісного придбання.
14. Як правило, щось задумавши, я аналізую свої задуми, уточнюю деталі, розглядаю всі варіанти.
15. Я хвилююся про своє майбутнє.
16. Думаю, що в більшості ситуацій треба діяти швидко та керуватись першим, що спало на думку.
17. Деколи я ухвалюю необдумані рішення.
18. Закінчивши розмову, я, буває, продовжую вести її подумки, наводячи все нові і нові аргументи на захист своєї точки зору.
19. Якщо відбувається конфлікт, то, міркуючи над тим, хто в ньому винен, я насамперед починаю із себе.
20. Перш ніж ухвалити рішення, я завжди намагаюсь усе ретельно обдумати й зважити.
21. У мене бувають конфлікти від того, що я часом не можу передбачити, якої поведінки чекають від мене.

22. Буває, що, обмірковуючи розмову з іншою людиною, я подумки веду з нею діалог.

23. Я прагну не замислюватись над тим, які думки і відчуття викликають в інших людях мої слова і вчинки.

24. Перш ніж зробити зауваження іншій людині, я обов'язково подумаю, які слова підібрати, щоб її не образити.

25. Вирішуючи важке завдання, я думаю над ним навіть тоді, коли займаюсь іншими справами.

26. Якщо я з кимось сварюся, то в більшості випадків не вважаю себе винним.

27. Зрідка буває так, що я шкодую про те, що сказав.

Ключ до методики. Методика містить 27 тверджень, з яких 15 є прямими (номери питань: 1, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 14, 15, 18, 19, 20, 22, 24, 25). Решта 12 – зворотні твердження, що необхідно враховувати при обробці результатів. У прямих твердженнях підсумовують бали, що відповідають значенням:

1 - абсолютно неправильно;

2 - неправильно;

3 - мабуть, неправильно;

4 - не знаю;

5 - мабуть, правильно;

6 - правильно;

7 - цілком правильно.

У зворотних твердженнях ураховують зворотну шкалу відповідей:

7 - абсолютно неправильно;

6 - неправильно;

5 - мабуть, неправильно;

4 - не знаю;

3 - мабуть, правильно;

2 - правильно;

1 - цілком правильно.

Усі пункти групуються в чотири групи:

1) ретроспективна рефлексія діяльності (РРД) – номери тверджень: 1, 4, 5, 12, 17, 18, 25, 27;

2) ситуативна рефлексія (СРД) – твердження : 2, 5, 13, 14, 16, 17, 18, 26;

3) рефлексія майбутньої діяльності (РМД) – 3, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 20;

4) рефлексія спілкування і взаємодії з іншими людьми (РС) – номери питань: 8, 9, 19, 21, 22, 23, 24, 26.

Переведення тестових балів у стени

Бали	до 80	80-100	101-107	108-113	114-122	123-130	131-139	140-147	148-156	157-171	171 і вище
Стени	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Переведення в стени допоможе інтерпретувати отримані результати та диференціювати обстежуваних на три групи в залежності від ступеня вираженості рефлексивності: до 4 стенів – низький рівень рефлексивності; 4-7 стенів – середній рівень рефлексивності; 8-10 стенів – високий рівень рефлексивності.

Анкета
«Академічна доброчесність у ліцеї: виклики сьогодення»
(розроблено автором)

Шановні колеги! Просимо щиро відповісти на запитання. Анкетування анонімне. Результати дослідження будуть використані для узагальненого огляду проблеми. Дякуємо за участь!

1. Чи знайомі Ви з поняттям «академічна доброчесність»?
 - А. Так.
 - В. Ні.
 - С. Інша відповідь
2. Чи знаєте Ви види порушень академічної доброчесності?
 - А. Так.
 - В. Ні.
 - С. Інша відповідь
3. Чи знаєте Ви основні принципи академічної доброчесності?
 - А. Так.
 - В. Ні.
 - С. Інша відповідь
4. Чи знаєте Ви основні правила цитування наукової інформації?
 - А. Так.
 - В. Ні.
 - С. Інша відповідь
5. Чи доводилось Вам свідомо вдаватися до плагіату у Вашій діяльності?
 - А. Так.
 - В. Ні.
 - С. Інша відповідь
6. Чи розумієте Ви наслідки порушення академічної доброчесності?
 - А. Так.
 - В. Ні.
 - С. Інша відповідь
7. Чи впливають дії учителів щодо порушення академічної доброчесності на якість освітньої діяльності в ліцеї?
 - А. Так.
 - В. Ні.
 - С. Інша відповідь
8. Чи впливають дії учнів щодо порушення академічної доброчесності на якість освітньої діяльності в ліцеї?
 - А. Так.
 - В. Ні.
 - С. Інша відповідь

9. Чи відомі Вам випадки порушень серед колег?

- A. Так.
- B. Ні.
- C. Не знаю.

10. Як учасники освітнього процесу знайомляться зі змістом Положення про академічну доброчесність?

A. Ознайомлення педагогічних працівників здійснюється під особистий підпис із моменту його впровадження в освітньому закладі та під час прийому на роботу.

B. Ознайомлення здобувачів освіти здійснюється під особистий підпис із моменту його впровадження в освітньому закладі та після зарахування до ліцею й ознайомлення з правилами для учнів.

C. Зміст Положення доводиться до батьківської громади на загальноліцейній конференції.

D. Положення оприлюднюється на сайті закладу.

11. Чи існує практика особистого підтвердження ознайомлення учнів та викладачів із Положенням про академічну доброчесність у ліцеї?

- A. Так.
- B. Ні.
- C. Працюємо над механізмом реалізації.
- D. Інша відповідь.

12. Як саме відбувається обговорення проблем дотримання академічної доброчесності в разі їх виявлення?

- A. На педагогічній раді.
- B. На засіданні методичної ради або методичних комісій.
- C. На педагогічних колегіях.
- D. На засіданнях предметних кафедр.
- E. В учнівських колективах.
- F. Відповідно до Положення про академічну доброчесність.

13. Чи бувають випадки звернень учителів у разі порушення академічної доброчесності учнями?

- A. Так.
- B. Ні.
- C. Не знаю.

14. Чи бувають випадки звернень учнів у разі порушення академічної доброчесності вчителями?

- A. Так.
- B. Ні.
- C. Не знаю.

15. Чи існує в ліцеї практика перевірки робіт на плагіат?

- A. Кожна робота учнів-членів МАН перевіряється на плагіат.
- B. Щоразу перевіряються реферати учнів.
- C. Перевіряються контрольні твори учнів.
- D. Перевіряються тези учасників конференцій.

Е. Інша відповідь.

16. Чи бували випадки дискваліфікації науково-дослідницьких робіт учнів за виявлений плагіат?

А. Так.

В. Ні.

С. Не знаю.

17. Чи є в ліцеї проблеми з порушенням академічної доброчесності?

А. Так.

В. Ні.

С. Інша відповідь.

18. Чи вважаєте Ви за необхідне ставити до відома адміністрації інформацію про порушення академічної доброчесності учнями?

А. Так.

В. Ні.

С. Інша відповідь.

19. Чи вважаєте Ви за необхідне ставити до відома адміністрації інформацію про порушення академічної доброчесності колегами?

А. Так.

В. Ні.

С. Інша відповідь.

20. Чи відчуваєте Ви особисту відповідальність за випадки порушення академічної доброчесності вашими учнями?

А. Так.

В. Ні.

С. Інша відповідь.

21. Чи знаєте Ви програми, що перевіряють текст на плагіат?

А. Так.

В. Ні.

С. Інша відповідь.

22. Чи готові Ви дотримуватись усіх принципів академічної доброчесності?

А. Так.

В. Ні.

С. Інша відповідь.

Додаток К

**Тест «Метод проєктів у професійній діяльності
вчителів української мови і літератури»
(розроблено автором)**

1. Виберіть правильне визначення проєкту.

А. Проєкт – це унікальна діяльність, що має початок і кінець у часі, спрямована на досягнення заздалегідь визначеного результату / мети, створення унікального продукту або послуги за певних обмежень у ресурсах і часі.

Б. Проєкт – сукупність заздалегідь запланованих дій для досягнення будь-якої мети.

В. Проєкт – сукупність етапів діяльності, що забезпечують успішний результат набуття знань із певної освітньої галузі.

Г. Проєкт – процес створення реально можливих об'єктів майбутнього.

2. Що таке проєктна діяльність?

А. Вид продуктивного навчання, метою якого є засвоєння знань.

Б. Вид продуктивного навчання, метою якого є презентація досягнень в освітній діяльності здобувача освіти.

В. Вид продуктивної діяльності, мета якої – реальне використання знань, розвиток та збагачення досвіду здобувачів освіти, їхніх уявлень про світ.

3. Виберіть визначення поняття «навчальний проєкт».

А. Це водночас і метод навчання, і форма організації освітнього процесу, що передбачає співпрацю всіх учасників освітнього процесу з метою отримання конкретного результату за певний період – від одного уроку до кількох місяців.

Б. Сучасний підхід до організації навчання здобувачів освіти, при якому використовують різні технології, методи, засоби навчання, знання та вміння з різних галузей науки.

В. Презентація результатів спільної діяльності здобувачів освіти.

Г. Продукт навчальної діяльності.

4. Назвіть характеристики навчального проєкту.

А. Обмеженість у часі

Б. Послідовність розробки

В. Унікальність продукту, послуги, результату

Г. Доступність

5. Виберіть ознаки дослідницького проєкту.

А. Має структуру, яка наближена або повністю збігається з науковим дослідженням (відмінним від наукового є те, що учні не роблять відкриття в науці).

Б. Обов'язково виконується в лабораторії, бо потребує спеціалізованого обладнання.

В. Вивчається практичне застосування явища, закону.

Г. Має конкретний результат.

І. Супровід дослідницького проєкту забезпечує науковець.

6. Виберіть ознаки творчого проєкту.

- А. Немає детально розробленої структури спільної діяльності учасників.
- Б. Потребує чіткого узгодження дій, не передбачає спонтанності.
- В. Учасники обирають роль відповідно до своїх умінь, здібностей, інтересів.

Г. Результатом є сценарій відеофільму, вистави, програми свята, плану твору, статті, репортажу, дизайну і рубрик газети, книги, альбому тощо.

Г. Здійснюється під керівництвом акторів, режисерів, письменників, журналістів (творчих особистостей, які мають досвід, розвинені творчі здібності з певної галузі мистецтва).

7. Виберіть ознаки рольового проєкту.

А. Учасники грають певні ролі, що обумовлені характером, змістом, особливістю проблематики проєкту.

- Б. Не потребує розвитку творчих здібностей.
- В. Домінуючим видом діяльності є дослідницька.
- Г. Провідним видом діяльності є рольова.

8. Виберіть ознаки інформаційного проєкту.

А. Наявність мети, предмету інформаційного пошуку, джерела інформації, способів обробки, результат пошуку, висновки, презентацію, практичну спрямованість.

Б. Може здійснюватися лише за умови потужної матеріально-технічної бази закладу освіти.

В. Обмін інформацією та залучення учасників різних вікових груп.

Г. Як правило, спрямований на збір інформації про об'єкт чи явище та ознайомлення учасників проєкту з інформацією.

Г. Не потребує систематичної корекції в ході роботи над проєктом.

9. Установіть порядок виконання проєкту?

- А. Виконання завдань проєкту
- Б. Пошук інформації
- В. Постановка проблеми, визначення мети та завдань проєкту
- Г. Презентація продукту
- Г. Планування проєкту

10. Установіть відповідність між видом діяльності (1–4) і типом про-

	А	Б	В	Г	Г
1					
2					
3					
4					

екту, до якого цю діяльність можна віднести (А–Г)

- 1. Челендж «Зачарована Десна» (до 130-ї річниці від Дня народження О. Довженка).

2. Створення алеї героїв-захисників на території Дитячого ботанічного саду.
3. Презентація вітамінних столів для здобувачів освіти ліцею.
4. Випуск бюлетня кандидатів до ліцейного парламенту.

А.Інформаційний Б.Практико-орієнтований
В.Дослідницький Г.Творчий

	А	Б	В	Г	Г
1					
2					
3					
4					

11. Установіть відповідність між видом діяльності (1–4) і типом проєкту, до якого цю діяльність можна віднести (А–Г)

1. Дайджест новин «Відкриваємо Європу» (про перебування групи учнів ліцею в Ганновері).
2. Створення спортивного хабу в пансіоні ліцею.
3. Написання сценарію до Дня науки в ліцеї.
4. Дослідження гендерної рівності в закладі освіти.

А.Інформаційний Б.Практико-орієнтований
В.Дослідницький Г.Творчий

	А	Б	В	Г	Г
1					
2					
3					
4					

12. Установіть відповідність між видом діяльності (1–4) і типом проєкту, до якого цю діяльність можна віднести (А–Г)

1. Створення «Дорожньої карти ліцеїста» (для майбутніх абітурієнтів).
2. Звуки природи, змальованої в поезіях зб. «Сонячні кларнети» П.Тичини.
3. Проект «Сонях пам'яті» (до Дня пам'яті захисників України).
4. «Дивись, хто до нас прийшов!» (вечір-презентація профілів ліцею).

А.Інформаційний Б.Практико-орієнтований
В.Дослідницький Г.Творчий

	А	Б	В	Г	Г
1					
2					
3					
4					

Анкета для вчителів української мови і літератури (розроблено автором)

Шановний колего! Просимо Вас узяти участь у педагогічному дослідженні з проблем розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури закладів загальної середньої освіти (ліцеїв). Ваші думки для нас дуже важливі. Опитування анонімне. Отримані дані будуть використані для аналізу сучасного стану розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури. Дякуємо за участь!

1. Укажіть область, де знаходиться освітній заклад, у якому Ви працюєте

2. Стаж роботи 1 -3 4-10 11-20 більше 20

3. Кваліфікаційна категорія спеціаліст / II категорія / I категорія / вища

4. Педагогічне звання старший учитель / учитель-методист / немає

5. Чи є питання розвитку дослідницької компетентності пріоритетним у процесі Вашого професійного саморозвитку?

так

ні

складно відповісти

6. Проранжуйте види професійних умінь, які, на Вашу думку, важливі для проведення дослідницької діяльності (від 1 – найбільш важливих, до 9 – найменш важливих)

Професійні уміння	Ступінь важливості (укажіть тільки цифру)
Інформаційні	
Методичні	
Методологічні	
Пізнавальні	
Проектувальні	
Організаційні	
Комунікативні	
Прикладні	
Дослідницькі	

7. Чи отримували Ви протягом року науково-методичну підтримку щодо розвитку Вашої дослідницької компетентності? (виберіть одну або декілька відповідей)

так, на курсах підвищення кваліфікації (заклади післядипломної освіти)

так, у межах науково-методичної системи мого освітнього закладу

так, на освітніх платформах для вчителів української мови і літератури

так, у професійних спільнотах для вчителів української мови і літератури (соціальні мережі)

займався/займалася вивченням цього питання самостійно

ні, на курсах підвищення кваліфікації (заклади післядипломної освіти) цьому питанню не приділяли увагу

ні, методична рада та методичні комісії (об'єднання) цю проблему не розглядали

ні, бо це питання не є для мене пріоритетним
інше

8. Які види дослідницької діяльності Ви здійснюєте як учитель мови і літератури (протягом останнього року)? Виберіть позиції, які Вам підходять (виберіть одну чи декілька позицій).

- працюєте над індивідуальною темою дослідження
- маєте підготовлене обґрунтування теми наукового дослідження
- провели наукове дослідження
- маєте портфоліо з методичними матеріалами та розробками з теми дослідження

- протягом навчального року проводили відкриті уроки з елементами дослідницьких завдань

- провели майстер-класи з використанням технології дослідницького навчання

- брали участь з виступами на семінарах, всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях із проблематики здійснюваного наукового дослідження

- брали участь у Днях науки школи/ліцею
- керували дослідницькими роботами учнів-членів МАН
- організовували роботу наукового гуртка
- підготували учнів школи/ліцею для участі в студентських наукових конференціях

- підготували учнів для участі в предметних конкурсах регіонального чи всеукраїнського рівня

- підготували учнів до районного, обласного етапів Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови і літератури

- коли-небудь брали участь у конкурсі «Учитель року» (номінація «Українська мова і література»)

- представили статтю, тези, методичну розробку для друку у фахових педагогічних, методичних, наукових виданнях

- представили методичну розробку, відеозапис для оприлюднення у відкритому онлайн-просторі («На урок», «Всеукраїнська школа онлайн» тощо)

- жоден із зазначених видів роботи не здійснювався

- інше

9. Оцініть від 1 (низький рівень готовності) до 5 (високий рівень) свою готовність до проведення власного дослідження? 1 2 3 4 5

10. Оцініть від 1 (низький рівень готовності) до 5 (високий рівень готовності) свою готовність до проведення дослідницької роботи з дітьми? 1 2 3 4 5

11. Що найбільше спонукає (спонукало б) Вас займатися науково-дослідницькою діяльністю? (виберіть один або декілька варіантів)

- професійний розвиток із питань формування власної дослідницької компетентності
- професійний розвиток із питань формування дослідницької компетентності учнів
- постійне прагнення до пошуку, саморозвитку, самоактуалізації та само-реалізації
- визнання адміністрацією
- успішна атестація
- кар'єрні перспективи
- інше

12. Як би ви оцінили рівень своєї дослідницької компетентності?

високий
достатній
середній
низький

13. Чи володієте Ви технологією дослідницької діяльності?

так
частково
ні

14. Ваше ставлення до проблеми дослідницької діяльності вчителя та володіння відповідною технологією та вміннями? (виберіть не менше однієї і не більше трьох відповідей)?

- дослідницька робота необхідна тільки для творчих учителів
- мені необхідні дослідницькі вміння для організації дослідно-орієнтованого вивчення української мови і літератури
- мені важливо оволодіти технологією дослідницької діяльності з метою професійного саморозвитку та покращення якості викладання
- рівень володіння дослідницькою технологією та вміннями проводити наукові дослідження не впливає на якість освіти
- мені необхідні ці вміння тільки для підвищення категорії в період атестації
- я не маю потреби оволодівати технологією дослідницької діяльності
- ваш варіант відповіді

15. Які з перерахованих нижче факторів, на Вашу думку, найефективніше впливають на розвиток дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури? (Позначте не більше трьох відповідей).

- навчання на курсах підвищення кваліфікації
- приклад та вплив авторитетних колег
- можливість вільно експериментувати, шукати нові форми й методи роботи;
- активна науково-методична робота шкільного/ліцейного методичного об'єднання вчителів української мови і літератури
- участь у роботі міського (обласного) методичного об'єднання

- участь у регіональних, всеукраїнських, міжнародних освітніх виставках

- участь у всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях
- участь у вебінарах, тренінгах, майстер-класах, методичних семінарах, стажування в інших закладах освіти, зокрема за кордоном

- можливість отримання дистанційної освіти
- систематичне самонавчання, самовдосконалення, самоосвітня діяльність
- вимоги та заохочування з боку адміністрації закладу, органів управління
- інше (укажіть, що саме)

16. Оцініть рівень впливу кожної позиції на якість Вашої науково-дослідницької діяльності?: (П (повністю впливає) - 4 бали; Ч (частково) - 2 бали; Н (зовсім не впливає) - 0 балів):

(від 0 – зовсім не впливає, до 4 – максимально впливає)

- курсова підготовка; 0 1 2 3 4
- методична рада школи; 0 1 2 3 4
- шкільне методичне об'єднання/комісія; 0 1 2 3 4
- вивчення досвіду роботи своїх колег; 0 1 2 3 4
- адміністрація школи/ліцею; 0 1 2 3 4
- районне/міське методичне об'єднання; 0 1 2 3 4
- науково-методичні центри професійного розвитку педагогічних працівників; 0 1 2 3 4
- самоосвіта; 0 1 2 3 4
- інше (вказати) _____

17. Чи впливає, на Вашу думку, науково-методична робота, організована в закладі освіти, на розвиток дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури? (від 0 – зовсім не впливає, до 4 – максимально впливає) 0 1 2 3 4

Відповідно до рівня зазначте вказані бали:

П (повністю) — 4 бали;

Ч (частково) — 2 бали;

Н (зовсім не впливає) — 0 балів.

18. Що перешкоджає розвитку Вашої дослідницької компетентності? (можна обрати кілька варіантів відповідей)

- опір з боку керівництва закладу
- відсутність матеріального заохочення
- недостатнє забезпечення науково-методичної роботи в закладі
- відсутність у закладі фахівців із цього питання
- брак відповідних знань, умінь, навичок
- не маю відповідної мотивації
- жодних перешкод
- інше (укажіть, що саме)

19. Оцініть кожне із запропонованих тверджень (від 0 – абсолютно «ні», до 4 – максимально «так»), підкресливши необхідний бал.

Перелік тверджень	Так	Переважно так	Переважно ні	Ні
Освітнє середовище Вашого закладу сприятливе для розвитку дослідницької компетентності 0 1 2 3 4				
Науково-методичні заходи школи/ліцею сприяють розвитку Вашої дослідницької компетентності 0 1 2 3 4				
Методична рада школи/ліцею розглядає питання розвитку дослідницької компетентності вчителів української мови і літератури 0 1 2 3 4				
Методичні об'єднання вчителів української мови і літератури відслідковують рівень готовності здійснювати дослідницьку діяльність 0 1 2 3 4				
Адміністрація закладу активно сприяє науково-дослідницькій діяльності вчителів української мови і літератури 0 1 2 3 4				

20. Завершіть, будь ласка, фразу: «Науково-дослідницька робота з учнями буде успішною, якщо...».

Щиро дякуємо за участь в анкетуванні!

Науково-методичне видання

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ ЛІЦЕЮ
Методичні рекомендації

Автор: Г. А. Сердюк

Рецензенти: Т. М. Герлянд, О. М. Ходацька

Технічний редактор
Комп'ютерна верстка та дизайн Н. М. Бойправ

Підписано до друку 24.12.2024. Формат 60 x 84/16
Папір офсетний №1. Друк офсетний.
Ум. фарб. - відб. 6,38. Ум. друк. арк. 5,93. Обл. вид. арк. 6,38.
Зам. №30454. Наклад 20 прим.

Видавництво
ПАТ «Поліграфічно-видавничий комплекс «Десна»
14000, м.Чернігів, проспект Перемоги, 62
Свідоцтво до внесення до державного реєстру
суб'єкта видавничої справи.
Серія ДК №4292 від 02.04.2012 р.

